

Олена Хаустова

**Інноваційні технології
професійно-творчого розвитку
вчителів у системі
післядипломної освіти**

Методичні рекомендації

Запоріжжя 2023

УДК 378.046-021.68:005.591.6(083.13)

X 26

Рекомендовано до друку науково-методичною радою комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (Протокол № 5 від 22.06.2023 р.).

Автор:

Хаустова Олена Валеріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

Рецензенти:

О.В. Нікулочкіна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти КЗ «ЗОШПО» ЗОР

Ю.В. Опанасенко – викладач спеціальних дисциплін; спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Відокремленого структурного підрозділу «Василівський фаховий коледж Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного»

X 26 Хаустова О.В. Інноваційні технології професійно-творчого розвитку вчителів у системі післядипломної освіти. Методичні рекомендації. Запоріжжя: Видавництво «ПРОФІ ПРИНТ», 2023. 60 с.

Методичні рекомендації призначені для організаторів післядипломної педагогічної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації та студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для активізації професійно-творчого розвитку вчителів.

УДК 378.046-021.68:005.591.6(083.13)

©Хаустова О.В, 2023

© Видавництво «ПРОФІ ПРИНТ», 2023

Зміст

Технологічний підхід в післядипломній освіті: професійно-творчий розвиток вчителя	4
Технології професійно-творчого розвитку вчителя	7
Артпедагогічні технології професійно-творчого розвитку вчителя	8
Технологія інтегративного артпедагогічного впливу на духовний потенціал вчителя: професійно-творчий розвиток	11
Технології збереження здоров'я у післядипломній освіті педагогів	17
Тренінгові технології в післядипломній педагогічній освіті	21
Артпедагогічний аспект тренінгової роботи	22
Духовний аспект	28
Професійно-творчий аспект	31
Тренінгова підготовка до наскрізного виховання	37

Технологічний підхід в післядипломній освіті: професійно-творчий розвиток вчителя

Деструктивні впливами соціокультурних та соціально-економічних змін у суспільстві, що ускладнюють умови життя, праці, навчання і спілкування, обумовлюють необхідність кардинальних змін в різноманітних сферах життя, в освіті зокрема. Професійно-творчий розвиток учителя стає одним із джерел освітніх перетворень, які відповідають на виклики сьогодення, що зумовлює сконцентрованість наукових пошуків на проблемі сприяння вчителю у самовдосконаленні його інтелектуальних, професійних, творчих здібностей. Питання про шляхи сприяння професійно-творчому розвитку вчителя знаходиться у площині сучасних психолого-педагогічних технологій.

Ознакою сучасності є впровадження технологічного підходу в науці, техніці та освіті. На відміну від промислових технологій, соціальні, які реалізуються в сфері освіти, спрямовані на зміну властивостей людини, є достатньо гнучкими та складними за організацією та здійсненням. Складність соціальних технологій обумовлена тим, що точно передбачити ефект конкретного впливу на людину неможливо. Особливо це стосується впливу на її духовну сферу.

Сутність, структуру та особливості освітніх, педагогічних, виховних та навчальних технологій вивчають такі науковці, як Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Пометун та ін. Психологічні технології як технології, що використовуються для здійснення психологічного впливу в різних сферах діяльності розглядають Л. Карамушка, В. Панок та ін. В. Боксгорн, С. Коновець, О. Коваленко, Д. Чернілевський розглядають креативні психолого-педагогічні технології у вищій школі.

Недостатньо висвітленою в сучасній науці залишається сутність таких креативних психолого-педагогічних технологій, які дозволяють сприяти професійно-творчому розвитку вчителя.

Розглянемо розуміння сутності психологічних, педагогічних і психолого-педагогічних технологій в сучасних наукових дослідженнях.

В. Панок, вважає психологічну технологію цілісною методичною системою, що складається з трьох основних частин: діагностичної, інтерпретаційної (або пояснювальної), корекційної [43]. У свою чергу О. Шапран і В. Шапран визначають інноваційну психологічну технологію як науково-обґрунтовану систему дій, операцій та процедур, які забезпечують цілеспрямований та поетапний розвиток в особистості певних психологічних якостей та передачу їй досвіду соціальних взаємодій (спілкування, дії та взаємин) за допомогою впровадження інновацій [55].

Слід зазначити, що дослідники в основу розуміння сутності педагогічних технологій вкладають відмінний один від одного зміст. Існують такі підходи, як

акцентування процесу комунікації як основи навчання й виховання (Дж. Брунер, П. Кенес-Комоський та ін.), наукової організації навчального процесу (Д. Гасс, О. Богомолів та ін.), об'єднання засобів і процесу навчання (О. Малібог, Т. Сакамото, Ф. Янушкевич). В «Енциклопедії освіти» (за ред. В. Кременя) визначено декілька підходів до визначення педагогічної технології, які характеризують її сутність як раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої (навчальної, виховної) мети (М. Вулман, І. Лернер, П. Сікорський, Рада з педагогічних технологій Великої Британії); як педагогічну систему (В. Безпалько, С. Сисоева, Д. Чернилевський); як педагогічну діяльність (А. Нісімчук); як системно-діяльнісний підхід до освітнього (навчального) процесу (Г. Еллінгтон, П. Мітчелл, Ф. Персиваль, О. Пехота, П. Самойленко); як систему знань (Онищук, Ю. Турчанінова, Національний центр програмованого навчання Великої Британії); як мистецтво педагога (І. Прокопенко, В. Шепель); як модель (В. Ченцов); як засіб оптимізації та модернізації освітнього процесу (Ф. Янушкевич); як інтегративний підхід до освіти (П. Мітчелл, Д. Фін) [25, с. 661].

Якщо освітня технологія відображає загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, то педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій у процесі навчання й виховання за наявності певних умов. Такими умовами є:

- своєрідна конкретизація методики, проєкт певної педагогічної системи, що реалізується на практиці;
- змістова техніка реалізації освітнього процесу;
- закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проєкт освітнього процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Педагогічну технологію можна назвати інноваційною, якщо вона характеризується цілеспрямованим, систематичним й послідовним впровадженням в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Визначають головні та додаткові ознаки педагогічної технології. Головними ознаками вважають наступні:

- діагностичне визначення цілей і результативності;
- концептуальність (опора на концепцію);
- економічність (яка забезпечує резерв навчального часу, оптимізацію праці педагога і досягнення запланованих результатів у найстисліші строки);
- алгоритмізованість, проєктованість, цілісність, керованість (для відтворення технології будь-яким педагогом у будь-якому освітньому закладі);

— коригованість (можливість постійного оперативного зворотного зв'язку, послідовно орієнтованого на чітко визначені цілі). Кожна дія педагога повинна обумовлюватися точною діагностикою стану об'єкта;

— візуалізація (передбачає використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників).

Додатковими ознаками педагогічної технології є:

— декомпозиція педагогічного процесу на взаємопов'язані етапи (чим відповіднішим є опис етапу педагогічної технології реальному стану певного процесу, тим вища ймовірність досягнення успіху при її розробленні й реалізації);

— координованість і поетапність дій, спрямованих на досягнення запланованого результату (послідовність і порядок виконання дій повинні базуватися на внутрішній логіці процесу);

— однозначність виконання процедур і операцій.

Зазвичай, педагогічна технологія має такі структурні компоненти, як:

а) концептуальна основа;

б) змістова частина, яка охоплює:

— постановку, максимальне уточнення, формулювання цілей (загальних і конкретних) щодо досягнення результатів;

— зміст навчального матеріалу;

в) процесуальна частина, до складу якої належать такі компоненти:

— організація навчального процесу відповідно до поставлених цілей;

— методи й форми навчальної діяльності учнів та діяльності викладачів;

— управління навчальним процесом (оцінювання поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення поставлених цілей);

— заключна оцінка результатів.

Виокремлюють також інформаційну, інструментальну, соціальну, фінансову і нормативно-правову складові педагогічної технології. Інформаційна складова відповідає на питання “Що?”. Це концепція, її зміст і принципи, що забезпечують реалізацію мети і завдань. Інструментальна складова відповідає на питання “Яким чином?”. До неї відносять матеріальну базу, її гігієнічний стан, забезпечення, технічні засоби, навчально-методичне забезпечення. Соціальна - відповідає на питання – “Хто?”, характеризує кадри (викладацький склад), його компетентність, готовність і спрямованість до реалізації технологій в освіті. Фінансова - відповідає на питання “Скільки?”, “За рахунок яких коштів?”. Нормативно-правове забезпечення обґрунтовує використання державних нормативних актів (державного, регіонального, муніципального рівня тощо).

Д. Чернілевський дає авторське визначення категорії «креативна психолого-педагогічна технологія», сутність якої «полягає у творчому підході до вирішення проблеми педагогічного процесу у ході якого інтереси і цінність особистості є домінуючим компонентом організації і змісту навчальної діяльності» [35, с.324]. На думку дослідника, ознакою креативних

психолого-педагогічних технологій є активна взаємодія суб'єктів освітнього процесу на основі партнерських стосунків, організація різноманітних форм творчості, пошукової розумової діяльності. Специфічність креативної технології освіти полягає її спрямованості на розвиток здатності суб'єкта створювати й вилучати знання з одержаної інформації [35, с.325-326]. Зазначеним вимогам відповідають проблемні імітаційні, дослідницькі, ігрові, комп'ютерні, проєктні, контекстні та інші моделі навчання, які передбачають використання різноманітних форм спільної, групової навчальної діяльності, організацію діалогічного спілкування і взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Серед інноваційних технологій, які відповідають вимогам до креативних психолого-педагогічних технологій, можна виділити особистісно орієнтовані технології (підвищення ефективності освітнього процесу шляхом його індивідуалізації та диференціації, створення атмосфери комфорту в процесі навчання, розширення простору співробітництва між викладачами та студентами на гуманному суб'єкт-суб'єктному рівні); технології розвитку творчості (стимуляції у здобувачів освіти інтересу до пізнавальної діяльності за допомогою завдань творчого характеру); ігрові технології (імітації педагогічної діяльності в ігровій формі, використання різних навчально-педагогічних ігор); діалогові технології (вирішення в режимі діалогу питань проблемного характеру, що не мають однозначного вирішення в науці та практиці); проєктні технології (розв'язання різних проблем, стимулювання інтересу тих, хто навчається, до самостійного здобуття певних знань, умінь і навичок); технології цілепокладання та життєтворення (усвідомлення цілей учительської професії, віра у свої можливості та власний успіх, сподівання на позитивні перспективи в майбутньому); тренінгові технології (систему діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання різних видів завдань, типових для людини з високорозвиненою мотивацією).

Технології професійно-творчого розвитку вчителя

Висвітлюючи технології, які в післядипломному освітньому процесі здатні впливати на професійно-творчий розвиток вчителів, слід відзначити такі, як педагогічні арт-технології (які впливають на креативність особистості), технології організації дослідницької діяльності, технології проблемного навчання, формування саногенного мислення, технологію педагогічної підтримки, контекстні технології, технології збереження здоров'я. Окрім цих технологій, відзначимо цілий комплекс технологій навчання дорослих, які дозволяють впливати на професійний розвиток педагога, професійно-творчий зокрема.

Дослідниця професійного розвитку педагогів в системі післядипломної освіти Т. Сорочан зосереджує увагу на таких технологіях, як технопарк (research park); технологія науково-методичного супроводу; проєкти професійного розвитку;

взаємодія у професійних мережах; організація, яка навчається; опорний конспект [49]. Я. Катюк, Л. Ніколенко, М. Скрипник, Т. Кравчинська, які досліджують вплив інтерактивних технологій на професійний розвиток, відзначають значення таких технологій навчання дорослих, як воркшоп, мозковий штурм, тренінг. В. Сидоренко, А. Єрмоленко, М. Ілляхова, Л. Горяна, В. Наумова, В. Левченко акцентують на дієвості впливу на професійний розвиток педагогів організації і проведення майстер-класів, педагогічного коучингу, інтелектуальних змагань «Дебати»; реалізації методу «дерево прийняття рішень»; застосування імітаційно-ігрового підходу в системі післядипломної педагогічної освіти; організації колективного пошуку оригінальних ідей; практичного застосування акмеологічних технологій в освіті дорослих [49].

Українська дослідниця О. Аніщенко вказує на певні вимоги до особистісно орієнтованих технологій в освіті дорослих:

- навчальний матеріал має забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду дорослого, зокрема досвід його попереднього навчання;
- виклад матеріалу у підручнику (або педагогом) має бути спрямованим не лише на розширення обсягу знань, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а й на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного дорослого;
- у процесі навчання необхідне узгодження суб'єктного досвіду дорослих із науковим змістом здобутих знань;
- активне стимулювання дорослих до самооцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої мають забезпечувати кожному можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження під час оволодіння знаннями;
- конструювання та організація навчального матеріалу, який дає можливість дорослому вибирати його зміст, вид та форму у розв'язанні завдань;
- виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується дорослий учень самостійно, стабільно, продуктивно;
- необхідність забезпечення контролю, оцінювання не лише результату, а головним чином процесу учіння;
- освітній процес має забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку учіння як суб'єктної діяльності [49, с.45].

Артпедагогічні технології професійно-творчого розвитку вчителя

Розглянемо технології, що впливають на професійно-творчий розвиток педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. Педагогічні арт-технології виникли на перетині педагогіки, мистецтва та арт-терапії, засновані на інтегративному впливі на особистість різноманітних видів мистецтва та художньо-ігрових форм його творчої активності. Такі педагогічні технології сприяють актуалізації внутрішніх ресурсів, спрямовані на розвиток ціннісної

сфери особистості, їх духовно-моральний розвиток шляхом творчого самовиразу за допомогою мистецьких засобів і прийомів впливу на свідомість особистості. Педагогічні арт-технології активно використовують досягнення бібліотерапії, драмотерапії, фототерапії, музикотерапії, кольоротерапії тощо.

Бібліотерапією є метод впливу на психіку особистості, що передбачає вибір книг, орієнтованих на коло проблем певної особи чи групи. Згідно методики, бібліотерапія передбачає спільний аналіз змісту, який відбувається після прочитання.

Драмотерапією є метод арт-терапевтичного впливу на пам'ять, волю, уяву, почуття, увагу, мислення суб'єкта на основі драматизації комунікативних ситуацій, який дозволяє розвинути логіку, здійснити мрії в процесі гри, перевірити в дії багато міжособистісних впливів.

Фототерапією є одна з форм педагогічної арт-терапії, яка впливає на розвиток і гармонізацію особистості. Вона передбачає роботу з готовими фотографіями і створення оригінальних авторських знімків. Основним змістом фототерапії є створення або сприйняття фотографічних образів, яке доповнюється їх обговоренням та різними видами творчої діяльності. Це може бути вигадкування історій, використання додаткових технік і прийомів зображувальної діяльності, виготовлення із фотографій фігур і подальша гра з ними, сценічне їх представлення, робота з костюмами та гримом, рух і танці, художні описи тощо.

Музикотерапія – метод впливу на свідомість вихованця, його емоційні стани для заспокоєння і зосередження з допомогою прослуховування або виконання музичних творів.

Педагогічні арт-технології дозволяють суб'єкту оволодівати продуктивними засобами розумової діяльності і засвоєння знань, вмінь і навичок.

Характеризуючи мету й завдання педагогічних арт-технологій, слід зазначити, що вони забезпечують успішний розвиток і саморозвиток особистості, розкриття її потенційних можливостей і надання психологічної допомоги й підтримки у подоланні проблем, що виникають в процесі конструктивної соціалізації й духовного розвитку особистості. Арт-педагогіка покликана розкривати місце і роль мистецтва в особистісному розвитку, актуалізації духовно-морального самовиховання, самодослідження, самопізнання, самоорганізації. Серед завдань визначають полегшення процесу навчання; надання соціально прийнятних умов для виходу агресивності та інших негативних почуттів; надання можливостей отримання матеріалу для інтерпретації та діагностичних висновків; опрацювання навчального матеріалу з опорою на наявний духовний та душевний досвід педагога, що робить знання, вміння і навички особистісно значущими; налагодження стосунків між суб'єктами післядипломного педагогічного процесу, створення найбільш сприйнятливих умов для ведення діалогу, продуктивного навчання; сприяння збереженню цілісності людської особистості шляхом впливу у першу чергу на етичну, естетичну, емоційну сферу особистості в процесі навчання; сприяння самопізнанню,

самовизначенню, самореалізації через залучення до плодів творчості всього людства в різних його іпостасях через власну творчість.

Ідеями, які складають концептуальні основи педагогічних арт-технологій, є:

- ідея гуманізації (сходження до особистості, до людини як найвищої цінності);
- ідея креативності (забезпечення умов психологічної безпеки й свободи для творчості, прийняття безумовної цінності індивіда, відмова від зовнішньої оцінки, емпатійне розуміння);
- ідея інтегративності (поєднання всіх видів і форм організації діяльності, які дозволяють збагачувати морально-естетичну сферу виховання);
- ідея рефлексивності (розвиток осмислення і подолання проблемних ситуацій, здатності набувати нові смисли й цінності, адаптуватися в незвичних міжособистісних системах стосунків, ставити й вирішувати неординарні практичні завдання);
- здійснення комплексного виховного впливу на формування цінностей і смислів особистості шляхом художнього сприйняття, індивідуальної та спільної творчості, колективної роботи зі створеними образами, арт-педагогічних ігор;
- вплив на морально-етичні, естетичні, комунікативно-рефлексивні основи особистості та сприяння її соціокультурній адаптації з допомогою мистецтва;
- трансформація досвіду, сконцентрованого в мистецтві шляхом його візуально-образної реконструкції в індивідуально-особистісні смислові утворення, які збагачують життєвий досвід особистості;
- мистецтво є культурним середовищем розвитку особистості. Засвоєння цінностей мистецтва та їх реалізація в індивідуальній чи сумісній творчій діяльності дозволяє створити умови для здійснення ціннісного вибору та створення стосунків з оточенням.

Акцентуємо, що принципами педагогічних арт-технологій є такі:

- принцип емоційно-ціннісної спрямованості художньо-продуктивної активності суб'єкта;
- принцип опори на суб'єктивну діяльність, що передбачає організацію предметно-практичної, особистісно значущої діяльності в певному соціальному контексті, на емоційно-позитивному фоні;
- принцип надситуативної активності (створення експериментальних ситуацій, в яких засвоюються нові цінності, емоції, поведінка, новий досвід);
- принцип опори на педагогічну субкультуру;
- принцип цілісності всіх організаційних форм і змісту виховання на всіх рівнях;
- принцип інтегративності впливу (педагогічних можливостей різних видів мистецтва);
- принцип полюсності впливу (контакт зі світом цінностей та антицінностей);

- принцип повторності;
- принцип гуманізації.

Артпедагогічні технології мають певні особливості реалізації в освітньому процесі. Артпедагогічний комплекс включає три блоки: 1) мистецтво як засіб діагностики, вивчення динаміки розвитку особистості; 2) мистецтво як культурне середовище, що забезпечує стимулювання і корекцію проявів суб'єктів; 3) мистецтво як засіб засвоєння цінностей в індивідуальній та сумісній діяльності.

Артпедагогічна модель заняття в післядипломному педагогічному процесі складається з трьох етапів. Перший етап заняття спрямований на постановку життєво важливого смислового питання в «зоні найближчого розвитку». Другий етап заняття спрямований на набуття особистісно значущих відповідей на поставлені питання. На третьому етапі відбувається побудова нового плану дій та набуття (генерування) нових способів взаємодії з оточуючими.

Артпедагогічний супровід професійно-творчого розвитку вчителя виявляється у забезпеченні: психологічно комфортного самопочуття суб'єкта в процесі сприйняття і відтворення продуктів естетичної діяльності, що забезпечує умови здоров'язберігаючої освіти; вільного самовиразу суб'єкта в атмосфері безоцінного, емпатійного ставлення оточуючих і створенні умов для позиціонування ціннісних орієнтацій; активізації конструктивної, безконфліктної взаємодії, що стимулює сумісні дії учасників процесу у породженні ціннісно-смилових утворень, ідеалів, норм, що мають особисте значення і створюють систему моральних орієнтацій.

Для активізації особистісних ціннісних смислів педагогів використовують такі методи артпедагогіки, як метод роз'яснення, аналізу твору, метод тематичного відбору художніх творів, метод конрадикторних переконань, метод вирішення задач на основі аналізу проблемних ситуацій, метод художнього відтворення ціннісної ідеї. Існують методи й прийоми, що сприяють висловленню ціннісного ставлення: метод створення ситуацій емоційної децентрації, метод розвитку емоційно-почуттєвого співпереживання художнім образам, метод створення ситуацій сумісних переживань, метод взаємозбагачення почуттями оточуючих. Серед методів і прийомів формування досвіду оптимально-ціннісної поведінки в сфері художньо-практичної діяльності слід відзначити метод педагогічного моделювання ігор-драматизацій з наглядним показом вихованцями альтернативних форм поведінки, метод проблемно-ціннісних ситуацій, що сприяє їх реальній активності, метод стимулювання ціннісних моделей поведінки, методи імпрровізації, проблемно-діалоговий метод, метод гри.

Технологія інтегративного артпедагогічного впливу на духовний потенціал вчителя: професійно-творчий розвиток

Запропонована технологія дозволяє поєднати навчальне та аксіологічне спрямування освітнього процесу, застосувати вплив на особистість різноманітних видів мистецтва, активізувати її творчу активність. Технологія сприяє актуалізації внутрішніх ресурсів, спрямована на розвиток духовно-моральної, ціннісно-сміслової, розумової та емоційної сфери особистості з допомогою організації творчого сприйняття та самовиразу педагога на основі мистецьких засобів і прийомів впливу на свідомість особистості. Інноваційна розробка заснована на активному використанні арт-педагогічних досягнень бібліотерапії, драмотерапії, фототерапії, музикотерапії, кольоротерапії тощо.

Технологія базується на концептуальній основі, має змістовий та процесуальний компоненти.

Концептуальна основа базується на провідній ідеї про те, що духовний потенціал вчителів у післядипломному педагогічному процесі розвивається за умови інтегративного впливу на його розумовий, етичний, естетичний компоненти арт-педагогічними засобами із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ідеями, які складають концептуальні основи запропонованої технології, є:

- ідея гуманізації (сходження до особистості, до людини як найвищої цінності);
- ідея креативності (забезпечення умов психологічної безпеки й свободи для творчості, прийняття безумовної цінності індивіда, відмова від зовнішньої оцінки, емпатійне розуміння);
- ідея інтегративності (поєднання всіх видів і форм організації діяльності, які дозволяють збагачувати морально-естетичну сферу педагога);
- ідея рефлексивності (розвиток осмислення й подолання проблемних ситуацій, здатності набувати нові смисли й цінності, адаптуватися в незвичних міжособистісних системах стосунків, ставити й вирішувати неординарні професійно-педагогічні та духовно-практичні завдання);
- здійснення комплексного виховного впливу на формування цінностей і смислів особистості шляхом художнього сприйняття, індивідуальної та спільної творчості, колективної роботи зі створеними образами, арт-педагогічних ігор;
- вплив на морально-етичні, естетичні, комунікативно-рефлексивні основи особистості та сприяння її соціокультурній адаптації з допомогою мистецтва;
- трансформація досвіду, сконцентрованого в мистецтві шляхом його візуально-образної реконструкції в індивідуально-особистісні смислові утворення, які збагачують життєвий досвід особистості;
- мистецтво є культурним середовищем розвитку особистості. Засвоєння цінностей мистецтва та їх реалізація в індивідуальній чи сумісній творчій діяльності дозволяє створити умови для здійснення ціннісного вибору та створення стосунків з оточенням.

В основу технології покладено принципи педагогічних арт-технологій, а саме:

- принцип емоційно-ціннісної спрямованості художньо-продуктивної активності суб'єкта;
- принцип опори на суб'єктивну діяльність, що передбачає організацію предметно-практичної, особистісно значущої діяльності в певному соціальному контексті на емоційно-позитивному фоні;
- принцип надситуативної активності (створення експериментальних ситуацій, в яких засвоюються нові цінності, емоції, поведінка, новий досвід);
- принцип опори на педагогічну субкультуру;
- принцип цілісності всіх організаційних форм і змісту виховання на всіх рівнях;
- принцип інтегративності впливу (педагогічних можливостей різних видів мистецтва);
- принцип полюсності впливу (контакт зі світом цінностей та антицінностей);
- принцип повторності;
- принцип гуманізації.

Серед *завдань*, які дозволяє досягнути інноваційна розробка, слід відзначити полегшення процесу навчання; надання соціально прийнятних умов для виходу агресивності та інших негативних почуттів; надання можливостей отримання матеріалу для інтерпретації та діагностичних висновків; опрацювання навчального матеріалу з опорою на наявний духовний та душевний досвід педагога, що робить знання, вміння й навички особистісно значущими; налагодження стосунків між суб'єктами післядипломного педагогічного процесу, створення найбільш сприйнятливих умов для ведення діалогу, продуктивного навчання; сприяння збереженню цілісності людської особистості шляхом впливу у першу чергу на етичну, естетичну, емоційну та розумову сферу особистості в процесі навчання; сприяння самопізнанню, самовизначенню, самореалізації через залучення до плодів творчості всього людства в різних його іпостасях, через власну творчість.

Змістовий компонент технології представлений завданнями та змістом освітньої діяльності з учителями в післядипломному педагогічному процесі для ефективного розвитку їхніх духовних потенціалів.

Зміст роботи з педагогами поділяється на такі блоки: 1) діагностичний, що дозволяє вивчити особливості духовного розвитку особистості; 2) стимуляційний, який сприяє розвитку мотивації духовного розвитку, саморозвитку педагога; 3) творчий, на якому відбувається засвоєння цінностей в індивідуальній та сумісній творчій діяльності; 4) корекційний, що корегує прояви суб'єкта, які перешкоджають розвитку духовного потенціалу педагога; 5) рефлексивний, що передбачає усвідомлення результатів.

Процесуальний компонент технології розкриває особливості організації освітнього процесу, форми й методи роботи з педагогами в післядипломному

педагогічному процесі, способи оцінювання поточних та кінцевих, результатів, корекційної роботи.

Технологія базується на використанні методів бібліотерапії, драмотерапії, фототерапії, музикотерапії, кольоротерапії тощо.

Бібліотерапією є метод впливу на психіку особистості, що передбачає вибір книг, орієнтованих на коло проблем певної особи чи групи. Згідно методики, бібліотерапія передбачає спільний аналіз змісту, який відбувається після прочитання.

Драмотерапією є метод арт-терапевтичного впливу на пам'ять, волю, уяву, почуття, увагу, мислення суб'єкта на основі драматизації комунікативних ситуацій, який дозволяє розвинути логіку, здійснити мрії в процесі гри, перевірити в дії багато міжособистісних впливів.

Фототерапією є одна з форм педагогічної арт-терапії, яка впливає на розвиток і гармонізацію особистості. Вона передбачає роботу з готовими фотографіями й створення оригінальних авторських знімків. Основним змістом фототерапії є створення або сприйняття фотографічних образів, яке доповнюється їх обговоренням та різними видами творчої діяльності. Це може бути вигадкування історій, використання додаткових технік і прийомів зображувальної діяльності, виготовлення із фотографій фігур і подальша гра з ними, сценічне їх представлення, робота з костюмами та гримом, рух і танці, художні описи тощо.

Музикотерапія – метод впливу на свідомість особистості, її емоційні стани для заспокоєння й зосередження з допомогою прослуховування або виконання музичних творів.

Слід зазначити, що процес застосування технології відбувається за умови матеріально-технічного забезпечення, що дозволяє застосовувати мультимедійні презентації, відеоматеріали. Необхідним є доступ педагогів до комп'ютерного обладнання.

Використання ІКТ-технологій дозволяє застосовувати мультимедійні презентації та відео-матеріали, які поділяються за такими ознаками:

- 1) презентації та відеоматеріали, спрямовані на надихання, релаксацію, творчу стимуляцію уяви педагогів;
- 2) презентації, які мають етичний, естетичний та теоретико-педагогічний зміст. Ці презентації розподіляються на презентації-приклад для творчої діяльності вчителів зі створення подібних матеріалів для школярів; та презентації для навчання й розвитку педагогів;
- 3) презентації, які дозволяють здійснити корегуючий вплив на ставлення педагогів до життя, самого себе та оточуючих.

Частина презентацій є авторськими (друга група – повністю), частина – презентації, розроблені іншими авторами, серед яких – педагоги, що навчаються в закладах післядипломної освіти. Інформація про авторів – на останньому слайді презентації.

Перша група стимуляційних та релаксаційних матеріалів представлена презентаціями та відео матеріалами, які відображають картини природи, портрети (фото, відео, художні твори), портрети, анімації, супроводжуються класичними музичними творами або оркестровими композиціями.

Друга група матеріалів представлена мультимедійними презентаціями, які побудовані за принципом одночасного подання інформації кількох планів: навчально-теоретичного, духовно-морального, художньо-естетичного, музичного.

Наведемо приклад такого поєднання кількох змістових пластів у презентації для роботи з вчителями хімії в післядипломному педагогічному процесі. Маючи за мету опанування педагогами специфікою застосування арт-педагогічних технологій в процесі викладання хімії, їх особливості ілюструються на прикладі презентації «Горіння».

Художньо-естетичним фоном презентації є картини з полум'ям, вогнем, свічками, жонглювання вогнем, кострами тощо. Музичний фон представлено композицією Royal Orchestra "Hooked on Bach". Структура презентації відображено в таблиці 1.

№ слайда	Навчально-теоретична інформація	Духовно-моральна інформація
1	Горіння – складний фізико-хімічний процес	Життя та діяльність настільки ж тісно поєднані між собою, як полум'я та світло. Що палає, то й світить, що живе, то й діє. Ф.М. Глінка
2	У процесі горіння відбувається викид променистої енергії	Сенс мого життя – іти до світла. Світло – це любов. Невідомий автор
3.	Горіння призводить до випромінювання світла	Зрозумій, де світло, і ти зрозумієш, де пільма. О.О.Блок Хочеш, щоб життя стало світлішим – припини темніти. А.Рахматов
4.	Існує дві стадії горіння – займання та згоряння.	Думка – свічка, від якої можна запалити чужу свічку, але для цього треба мати вогонь. М.Павич
5	Для горіння необхідні певні умови	Почуття – вогонь, думка – масло. В.Г.Белинський
6.	Наявність кисню підтримує горіння	Розлука зменшує помірну любов та звеличує сильну, подібно до того, як вітер задуває свічку та роздуває вогонь. Ф.Ларошфуко
7	Один із результатів горіння - тепло	Любов – це та сама доброта, те внутрішнє світло, що осяює людину і

		дарує їй невичерпне тепло. Невідомий автор
--	--	--

Таблиця 1. Структура презентації «Горіння».

На основі наданого прикладу йде робота з педагогами щодо збагачення основної презентації, її деталізації навчальною та морально-духовною інформацією з допомогою наборів фонових слайдів, висловлювань великих людей, афоризмів, прислів'їв та навчальних посібників для учнів.

Іще одним із варіантів роботи з педагогами є надання прикладу презентації з іншого предмету для стимулювання творчості, побудови презентацій для занять з предмету, який викладає педагог. Наприклад, на основі презентації на тему «Горіння» з хімії, вчителі української мови та літератури створюють презентацію для роботи зі школярами над вивченням творчості Марусі Чурай. При цьому використовуються вислови духовно-морального плану і підбирається навчальна інформація з курсу української літератури.

Третя група презентацій дозволяє скорегувати хибні уявлення педагогів про людину, дитину, її місце в світі, стосунки тощо. Духовно-моральною основою таких презентацій та відео матеріалів є висловлювання великих людей (наприклад, 13 фраз про життя Г. Маркеса), притчі (про мати, про цінність миті, про друзів, про терпіння, про щастя, про вік людини, про жіночі сльози тощо), вибірки з дитячих творів, які розкривають особливості, глибину внутрішнього світу та проблеми сучасної дитини (наприклад, діти відповідають на питання «Що таке любов?» та ін.).

Важливим елементом застосування арт-педагогічних технологій є підбір музичного фону, який здійснює наступні різновиди впливу на особистість вчителя:

- психозберігаючий (дозволяє виконати завдання оптимального спрямування емоцій всупереч їх пригнічуванню й викориненню);
- катарсичний (звільнює від переживань і думок, призводить до стану внутрішнього очищення, відбудовує цілісність людини);
- когнітивний (сприяє набуттю педагогами вмінь оформлювати свої почуття і думки в слова, розвиває пам'ять, формує емоційну сприйнятливості);
- громадянський (кращі зразки етномузичних творів формують громадянську самосвідомість, патріотичні почуття);
- екзистенційний (актуалізують потребу здійснення власного призначення, відбувається “переозначення” смислу музичного твору в особистісно-значущий);
- аксіологічний (сприяє ціннісному сприйняттю, осягненню внутрішнього та зовнішнього світу);
- комунікативний (спільне прослухування, обговорення музичних творів реалізують потребу в самовираженні, вокал і хоровий спів налагоджують духовну взаємодію у групі педагогів);
- рефлексивний (дозволяє поглибити емоційне самопізнання, розуміння власних духовних сил);

- творчий (пробуджується метафоричне мислення, бажання виражати свої думки й почуття засобами музичного мистецтва, писати вірші й музику, грати на музичних інструментах, створювати музичні колективи).

Арт-педагогічна модель заняття в післядипломному педагогічному процесі складається з трьох етапів. Перший етап заняття спрямований на постановку життєво важливого смислового питання в «зоні найближчого розвитку». Другий етап заняття спрямований на набуття особистісно значущих відповідей на поставлені питання. На третьому етапі відбувається побудова нового плану дій та набуття (генерування) нових способів взаємодії з оточуючими.

Слід зазначити, що процес застосування технології відбувається за умови матеріально-технічного забезпечення, що дозволяє демонструвати мультимедійні презентації, відео матеріали, програвати музичні композиції.

Психолого-педагогічними умовами реалізації технології є організація духовної взаємодії суб'єктів післядипломного освітнього процесу та сумісної творчої діяльності. Педагогічними умовами розвитку духовного потенціалу вчителя засобами арт-педагогічних технологій є гуманізація, естетизація, діалогізація, емоційне забарвлення післядипломного педагогічного процесу, урахування мотивації, внутрішньої позиції, інтересів, смаків, індивідуальних особливостей вчителів.

За таких умов технологія забезпечує успішний розвиток і саморозвиток особистості, розкриття її потенційних можливостей і надання психологічної допомоги й підтримки у подоланні проблем, що виникають в процесі конструктивної соціалізації й духовного розвитку особистості.

Запропонована технологія дозволяє сприяти особистісному розвитку, актуалізації духовно-морального самовиховання, самодослідження, самопізнання, самоорганізації вчителів, опануванню арт-педагогічними засобами впливу на духовний потенціал школярів.

Арт-педагогічні технології позитивно впливають на розвиток духовного потенціалу особистості, її духовно-ціннісної спрямованості, емоційної, моральної, когнітивної сфери, духовних потреб та інтересів; сприяє самопізнанню та здійсненню моральних вчинків. Різновидами впливу арт-педагогічних технологій на особистість вчителя є психозберігаючий, катарсичний, когнітивний, громадянський, екзистенційний, аксіологічний, комунікативний, рефлексивний, творчий. У педагогічній практиці існують різновиди завдань, які дозволяють впливати на розвиток духовного потенціалу вчителів за допомогою арт-педагогічних технологій у післядипломному процесі.

Технології збереження здоров'я у післядипломній освіті педагогів

Метою здоров'язберігаючих технологій є забезпечення умов фізичного, психічного, соціального і духовного комфорту, що сприяють збереженню й укріпленню здоров'я суб'єктів освітнього процесу, їх продуктивній навчально-пізнавальній і практичній діяльності, заснованої на науковій організації праці й культурі здорового способу життя.

Педагогічні арт-технології впливають на стан емоційного та духовного здоров'я вчителя, тому їх можна віднести до здоров'язберігаючих технологій, які розуміють як сукупність прийомів, методів, методик, засобів навчання і підходів до освітнього процесу, що дозволяють зберегти здоров'я людини. Якщо говорити про збереження духовного здоров'я педагога, то термін «духовне здоров'я» визначають як такий динамічний стан людини, який характеризується силою духу, жагою до життя і творчості, прагненням до пізнання, самопізнання, самовдосконаленням, високим рівнем культури, духовності, моралі й сумління.

Серед завдань здоров'язберігаючих технологій слід підкреслити такі, як:

- 1) визначення впливу організації навчального процесу на здоров'я його суб'єктів;
- 2) створення умов, які забезпечують психічне здоров'я і комфорт суб'єктів шляхом:
 - гуманізації й демократизації освітнього процесу;
 - оптимізації навчального навантаження, обсягу інформації;
 - переведення традиційної (інформативної) системи освіти в технологію навчальної, інтелектуально-перетворювальної, духовної, конструктивної, творчої діяльності, заснованої на поступовому підвищенні ступеню наукової абстракції знань;
- 3) реалізація наукової організації навчальної праці, харчування та відпочинку суб'єктів;
- 4) створення максимально можливих санітарно-гігієнічних умов;
- 5) включення суб'єктів в усвідомлену діяльність з формування культури здорового способу життя;
- 6) створення в навчальному закладі ієрархічної системи управління й моніторингу здоров'язберігаючих технологій в освіті;
- 7) формування культури здорового способу життя суб'єктів в навчальному та позанавчальному освітньо-виховному середовищі;
- 8) впровадження програмного, інформаційно-комп'ютерного на навчально-методичного забезпечення з проблем здоров'язберігаючої системи освіти;
- 9) здійснення психологічного супроводу освіти;
- 10) створення досконалої системи оздоровлення педагогів;
- 11) створення оптимальних умов для реалізації інноваційних форм формування фізичної культури вчителя.

Характеризуючи концептуальні основи технологій збереження здоров'я, зупинимось на провідній ідеї, філософській основі, методологічних орієнтирах, теоретичному фундаменті та основних принципах.

Провідною ідеєю є побудова системи умов для збереження здоров'я засобами навчання й виховання на основі цілісного розуміння їх сутності, психолого-фізіологічних процесів. Філософська основа технологій збереження здоров'я представлена філософськими положеннями про єдність тілесного, інтелектуального і духовного у структурі особистості. Методологічними орієнтирами є системний, культурологічний, особистісно-діяльнісний підходи в освіті. Теоретичний фундамент даних технологій представляють теорії особистості, діяльності, спілкування, теорії навчання й виховання, фізичної культури й здорового способу життя, технології їх формування, теорії управління. Принципами, які покладено в основу здоров'язберігаючих технологій є такі:

- принцип природовідповідності, який вимагає відповідності освітньої технології природним закономірностям, можливостям розвитку людини;
- принцип інтеграції, який забезпечує органічну єдність впливів з метою навчання і виховання особистості в умовах, сприятливих для фізичного, психічного, духовно-морального здоров'я;
- принцип гуманізації, посилення уваги до особистості як найвищої соціальної цінності;
- принцип диференціації та індивідуалізації навчання й виховання, створення умов для повного прояву і розвитку здібностей кожної особистості;
- принцип демократизації, створення передумов для розвитку активності, ініціативи й творчості учнів і вчителів;
- принцип наукової організації навчально-трудої діяльності суб'єктів освітнього процесу;
- принцип взаємозв'язку і взаємовпливу соціального середовища і особистості.

Післядипломний педагогічний процес в контексті збереження духовного здоров'я педагогів має відповідати певним вимогам:

- враховувати індивідуальні (інтелектуальні, емоційні, мотиваційно-ціннісні та інші) особливості педагога тощо.
- попереджувати надмірне інтелектуальне й нерве навантаження під час засвоєння навчального матеріалу, досягати оптимальних результатів навчання за мінімальних витрат часу і сил тих, хто навчається;
- забезпечувати такий підхід до освітнього процесу, що сприяє підтримці саногенного мислення, здорового способу життя, морально-психологічного клімату в педагогічному колективі;
- навчати педагога самостійно зберігати власне духовне, фізичне, психічне, соціальне здоров'я, захищати себе від стресів, навчати засобам психологічного самозахисту (М. Кирпенко).

Реалізація технологій збереження здоров'я відбувається на основі уявлень педагогіки оздоровлення про здорову людину, яка є не тільки ідеальним еталоном, але й нормою розвитку, яку можливо практично досягти. Здорова людина розглядається у якості цілісного тілесно-духовного організму. Оздоровлення трактується не як сукупність лікувально-профілактичних заходів, але й як форма розвитку, розширення психофізіологічних можливостей людей. Індивідуально-диференційований підхід є вимогою до застосування технологій збереження здоров'я (духовного зокрема) в освітній практиці. Крім цього, необхідними є наступні заходи:

- формування поведінки й мислення людини, що забезпечує охорону і укріплення духовного здоров'я;
- формування індивідуальної системи звичок, яка забезпечує необхідний рівень життєдіяльності, виконання обов'язків і вирішення особистих проблем і запитів;
- створення особистої науково обґрунтованої системи ставлень до світу і себе, яке забезпечує комфортне самопочуття;
- засвоєння моделі поведінки в конкретних умовах життя, що зменшує ризик виникнення стресів, негативних емоцій, роздратування, засудження, образ тощо;
- організація життя, яке забезпечує достатній та оптимальний обмін людини з середовищем.

У контексті збереження духовного здоров'я педагога особливий інтерес викликає технологія формування саногенного мислення, яка передбачає створення умов для самовдосконалення: гармонії рис, згоди з самим собою, оточенням, відкидання шкідливих звичок, управління своїми емоціями, контроль власних потреб; зменшення внутрішнього конфлікту, напруженості, попередження захворювань.

За цією технологією необхідно сприяти розвитку в людини вкрай необхідних для відчуття гармонії ставлень та вмінь:

- любити себе, не вважати себе нерозумними, некрасивими, не злитися на себе, якщо відчуваєш страх;
- правильно інтерпретувати поведінку інших, розуміти настрій;
- говорити про свої почуття (я люблю, я боюся...);
- цікавитися і ставити питання;
- сприймати світ більш реалістично;
- довіряти;
- знати, в чому можна покладатися на іншого;
- думати самому;
- говорити "ні".

Для створення передумов формування таких ставлень та вмінь необхідним є застосування тренінгових методів та застосування технології педагогічної підтримки. Технологія педагогічної підтримки - педагогічна технологія, яка

дозволяє здійснити перехід від актуальних проблем до потенційного розвитку, використовує проблему для розвитку рефлексії, аналізу можливостей, проблем, проектування, навичок переходу до позиції управління у відношенні до проблеми. Основною ідеєю педагогіки підтримки є зміна позиції викладача з «боротьби з...» на «я допоможу тобі...». Сутністю підтримки є допомога у подоланні ускладнень, проблем, орієнтуючись на наявні реальні і потенційні можливості, здібності людини, розвиваючи потребу в успішності самостійних дій; допомога в оволодінні способом визначення і вирішення власних проблем, які не дозволяють їй бути самою собою, повноцінно жити й навчатися, працювати. Особливістю застосування педагогічної підтримки є спрямованість на перетворення утруднень в ситуацію, яка розвиває, надає досвід для вирішення проблем. З метою розвитку духовного потенціалу викладач формує такий досвід вирішення проблем на основі усвідомлення загальнолюдських цінностей, духовних потреб учасників ускладненої ситуації; рефлексії духовного смислу взаємодії, лінії поведінки. Формами підтримки є індивідуальна, групова, пряма і непряма. У післядипломному процесі така підтримка будується, як спільне обговорення й визначення особистих інтересів і мети педагогів (через рефлексію, зіткнення її реальних «хочу» і спроби їх поєднати). Наступним кроком є вибір одного з варіантів цього поєднання як мети й способів майбутньої діяльності (самовизначення). У взаємодії викладача і слухача відбувається обговорення умов, за яких треба здійснювати обраний варіант (тут іноді може виникнути ситуація повернення на 1 і 2 етапи, можливе перевизначення, корекція раніше обраної мети або підтвердження правильності початкової); обговорення й планування необхідних дій з реалізації замисленого (проектування діяльності); можливою є угода про необхідні та можливі форми взаємодії в період реального здійснення задуму.

У діяльності викладача системи післядипломної педагогічної освіти ефективним є використання прийомів педагогіки підтримки.

1. Переведення негативних ситуацій в освітні (проблеми в професійному житті педагога в задачі самоосвітньої діяльності).

2. Захист права педагога бути успішним, права не вміти робити те, що вміють усі; права на пошук, спробу і помилку; права захищати свою гідність.

3. Займати позицію «слухача» і «запитувача», навмисно уникаючи позицію «порадника» та «експерта», при цьому:

- залучати педагога в процес осмислення того, що він хоче і збирається зробити;
- постійно цікавитися його думкою та ставленням до того, що відбувається;
- спрощувати конструкцію його відповідей до основного змісту того, що в них міститься;
- розширювати можливості вибору шляхом скидання нових варіантів, невідомих педагогу.

4. Займати позицію «рефлексивного дзеркала»:

- подібно до відлуння, відтворювати мову того, хто навчається;
- використовувати інверсію (перестановку, перетворення) як засіб повернення педагогові протиріч, що містяться в його намірах (у твердженнях, аргументації) і залишилися непоміченими ним;
- організовувати зворотній зв'язок (відображення), використовуючи візуальну фіксацію положень, які висловлює педагог (за допомогою простих схем «зображувати» логіку висловлювань).

Під час обговорення з педагогами професійних і духовних проблем, спрямування мислення педагога, згідно технології педагогічної підтримки, слід здійснювати за наступним алгоритмом:

- як і чому виникла ця проблема;
- що Ви хочете отримати в результаті;
- наскільки це реально;
- що Ви може зробити для здійснення бажаного;
- що Вам заважає;
- як упоратися з цією перешкодою ;
- як відіб'ється те, що Ви замислили, на інших людях, котрі так чи інакше втягнуті в цю ситуацію;
- як учинити, щоб, по можливості, не погіршити цю ситуацію.

Тренінгові технології в післядипломній педагогічній освіті

Слово «тренінг» походить від англійського «to train», що означає «навчати, виховувати, виробляти навички». Тренінг як сучасний метод навчання і розвитку особистості та її стосунків використовується у різних ланках освіти, в післядипломній педагогічній освіті зокрема.

Теоретико-методологічні основи тренінгової роботи в системі освіти розроблено дослідниками в галузі психології. Різноманітні аспекти тренінгів розглянуті в наукових працях зарубіжних (К. Фопель, М. Кіппіс, Е. Крістофер, Л. Сміт, Г. Паркер, Р. Кропп, С. Стаут, Дж Стюарт, К.Рудестам ін.) та вітчизняних вчених (М. Артюшина, Р. Безпальча, Г. Бевз, С. Сташко, Л. Животовська, О. Гречишкіна, С. Калашнікова, Л. Карамушка, В. Федорчук, В. Кутішенко та ін.). Специфіку застосування тренінгів в процесі післядипломної освіти педагогів вивчають Л. Карамушка, Л. Оліфер, В. Семиченко, С. Терницька, Л. Харченко та ін.

Під тренінгом у системі післядипломної педагогічної освіти Л. Оліфіра розуміє «форму організації навчального процесу на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії його учасників (педагога-тренера й осіб, які навчаються), їх досвіду та знань і активних методів навчання з метою розвитку й формування (нових) життєвих та особистісно-професійних компетентностей» [31].

Специфіка тренінгу залежить від концептуальної основи, на якій будується робота. Так, відповідно до психодинамічного підходу, тренінг дозволяє:

- раціонально підійти до аналізу власної поведінки та поведінки оточуючих, краще усвідомити себе та сутність взаємодії з оточуючими (транзактна основа);
- через інсценування власних проблем досягти інсайту, катарсису (емоційного очищення), кращого розуміння ситуації та позбавитися від неефективних стереотипів поведінки (психодраматична та рольова основа);
- через роботу з тілом, аналіз внутрішніх відчуттів прийти до кращого розуміння себе і своєї суті (тілесно-орієнтована основа).

Згідно поведінковому підходу, тренінг спрямований на визначення неефективних та апробування в безпечних умовах нових видів поведінки. Успішні дії учасників тренінгу закріплюються позитивною реакцією групи, а неефективні – негативним підкріпленням. Здійснюється «репетиція успішної поведінки», «організовується успіх», зворотній зв'язок.

На відміну від попередніх підходів, в яких людина постає як недосконалий об'єкт для впливу, гуманістичний - базується на визнанні унікальності та самоцінності кожної особистості. Виходячи з гуманістичної основи, тренінг дозволяє усвідомити цінність власного існування, прийняти відповідальність за свої вчинки і привести у відповідність спосіб буття людини її внутрішній природі.

Маючи різні концептуальні основи, всі види тренінгів мають багато спільного, тренінговий ефект зокрема.

Ефект тренінгу полягає в: оптимізації комунікативних здібностей, навичок спілкування, прийомів міжособистісного оцінювання; розвитку соціально-психологічної компетентності, вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, розуміти інших людей, обирати і реалізовувати різні способи взаємодії; розвитку емпатії, вміння ставити себе на місце партнера. Крім цього, важливими є наступні ефекти тренінгу, значущі для духовного зростання особистості:

- розширення самосвідомості;
- розвиток внутрішньої та зовнішньої свободи, зменшення числа штампів;
- підвищення самооцінки та впевненості у собі;
- розвиток уяви, вміння нестандартно мислити;
- підвищення пошукової активності, формування орієнтації на активну пошукову позицію.

Якщо для розвитку духовного потенціалу педагогів ми обираємо гуманістичну концептуальну основу тренінгу, то логіка його здійснення буде проходити шляхом усвідомлення й обговорення особистісної самооцінки, ставлень, ідеалів, поведінки, їх відповідності власній духовній сутності, вічним цінностям; прийняття своєї духовної природи, закріплення основних принципів взаємодії на основі самоактуалізації.

Артпедагогічний аспект тренінгової роботи

У системі післядипломної освіти можливості підготовки вчителів початкових класів до реалізації артпедагогічних технологій у навчанні, вихованні й розвитку відкриваються в процесі організації та проведення курсів підвищення кваліфікації, тренінгів, семінарів і творчих груп.

У процесі курсової підготовки вчителів початкових класів для опанування основами реалізації артпедагогічних технологій в навчанні, вихованні й розвитку дітей з особливими освітніми потребами викладачам слід орієнтуватись на наступні завдання:

- 1) висвітлення концептуальних основ організації інклюзивної освіти, її сутності, принципів, мети, завдань і можливостей сучасних педагогічних технологій;
- 2) розкриття науково-теоретичних засад артпедагогічних технологій, відповідних принципів, методів, специфічної структури заняття;
- 3) застосування артпедагогічних технологій в процесі вивчення особливостей навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- 4) набуття вчителями-здобувачами післядипломної освіти досвіду реалізації артпедагогічних технологій.

Досягнення даних завдань забезпечується у навчальних планах закладів післядипломної освіти у модулях, присвячених інклюзивній освіті та сучасним технологіям навчання і виховання (у модулях «Професійна підготовка», «Фахова підготовка (за основним предметом)». У процесі курсової перепідготовки передбачено впровадження спецкурсів, які можуть бути присвячені даній проблематиці, а у міжкурсовий період – тренінгів, семінарів.

Плануючи заняття, викладач закладу післядипломної педагогічної освіти має враховувати, що діяльність вчителя в інклюзивному класі спрямовується на досягнення цілої низки цілей, серед яких слід особливо відзначити формування толерантного ставлення у школярів та розвиток толерантності самого вчителя; здійснення ефективної взаємодії з асистентом вчителя, іншими педагогами та батьками; педагогічна діагностика не тільки дітей з особливими освітніми потребами, але й всіх учнів класу; забезпечення рівного доступу до якісної освіти, створення рівних умов для освітньої діяльності; запровадження диференціації навчання для максимального урахування здібностей, особливостей, інтересів, пізнавальної активності, стилів мислення, темпераменту, мотивації кожної дитини тощо; створення позитивної психологічної атмосфери у класі; налагодження партнерських стосунків із школярами та їхніми батьками, формування навичок міжособистісної взаємодії в учнів; соціалізація молодших школярів, створення умов для творчого самовираження дітей, їх самоствердження. Цим далеко не обмежується діяльність вчителя в інклюзивному класі, і всі актуальні завдання має

врахувати процес післядипломної педагогічної освіти, пропонуючи вчителю різноманітні напрями особистісного та професійно-творчого розвитку, якій активізує розвиток толерантності, професійно важливих якостей вчителя інклюзивного класу, дозволяє опанувати новими педагогічними технологіями, які відкривають можливості досягнення успіхів у навчанні, вихованні та розвитку кожної особистості та усього класу в цілому.

Актуальною проблемою, яку намагаються вирішувати педагоги, є відчуття учнями з особливими освітніми потребами своєї неуспішності у навчанні, яка призводить до вироблення негативного ставлення до навчання, демонстративної, агресивної або маніпулятивної поведінки, лінощів, боязні відповідати, небажання йти до школи. Ця проблема виникає, якщо дитина не отримує необхідної корекційної підтримки, не враховуються результати діагностичних досліджень та рекомендації ІРЦ під час планування навчальної та виховної роботи, здійснення адаптацій та модифікацій, не застосовуються сучасні педагогічні технології.

Розкриваючи концептуальні основи інклюзивної освіти, слід ставити акценти на проблемах, які виникають у реальній педагогічній практиці під час реалізації її провідних ідей, спрямовувати творчий пошук шляхів подолання існуючих проблем, серед яких є застосування сучасних педагогічних технологій. Серед інноваційних педагогічних технологій особливе місце в практиці роботи вчителя інклюзивного класу займають артпедагогічні технології, які створюють умови для комплексного впливу на особистість, стосунки дитини, розвивають творчі здібності та сприяють самоактуалізації особистості, знижують тривожність, формують позитивний настрій.

У змісті навчальних занять з вчителями для вивчення шляхів реалізації артпедагогічних технологій в навчанні, вихованні й розвитку дітей з особливими освітніми потребами слід передбачити розкриття сутності основних понять, якими є «артпедагогіка», «арттерапія», «артпедагогічна технологія», «дитина з особливими освітніми потребами», «інклюзія», «артпедагогічний супровід» тощо. Важливими є такі концептуальні засади, як сутність, ідеї, завдання, функції, принципи впровадження артпедагогічних технологій. Необхідним є акцентування на діагностичній, корекційній, розвивальній спрямованості артпедагогічних занять в умовах інклюзивної освіти. Базуючись на цих знаннях про концептуальну та змістову складові технології, педагоги можуть опанувати процесуальною складовою технології, до якої відносять методи й форми діяльності учнів і вчителів, управління навчальним процесом та заключної оцінки результатів. Вчителі отримують знання про основні напрями реалізації артпедагогіки в освітній практиці, структуру артпедагогічного заняття, методи і допоміжні засоби артпедагогіки. Серед методів, які можуть застосовуватись у початковій освіті з дітьми з особливими освітніми потребами, відзначають казкотерапію, бібліотерапію, драмотерапію, фототерапію, музикотерапію, пісочну терапію, ізотерапію тощо.

У міжкурсовий період передбачено проведення тренінгів для вчителів, серед яких у Запорізькому обласному інституті післядипломної освіти є «Артпедагогічні технології в практиці роботи вчителя початкових класів». Освітня програма тренінгу орієнтована на підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти зокрема. Навчально-тематичний план тренінгу містить серед іншого такі теми, які дозволяють опанувати специфікою реалізації артпедагогічних технологій в навчальній, виховній та розвивальній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, а саме: «Педагогічна майстерність упровадження артпедагогічних технологій в інклюзивному класі», «Артпедагогічний вплив на соціальну компетентність молодшого школяра», «Артпедагогічний підхід до збереження здоров'я молодшого школяра у його цілісності». Структура тренінгу відповідає стандартній структурі тренінгу, містить вступну, основну та заключну частини.

У вступній частині відбувається об'єднання й активізація учасників, створення атмосфери довіри й прийняття; формулювання правил групи, учасникам надається можливість визначити й вербалізувати особистісно-професійні цілі роботи в групі, актуалізувати наявні знання в галузі артпедагогіки.

В основній частині тренінгу виділено теоретичний та практичний блоки, які присвячені оволодінню концептуальними основами артпедагогічних технологій та специфікою їх реалізації в освітній діяльності вчителя початкової школи. Теоретичний блок розкриває концептуальну, змістову і процесуальну частину артпедагогічних технологій. Практичний блок містить тренінгові вправи, які дозволяють усвідомити мету й завдання, специфіку застосування артпедагогічних технологій. Передбачено вправи на формування вмінь організації освітньої діяльності на основі артпедагогічних технологій, усвідомленого вибору методів і форм діяльності молодших школярів та вчителів початкових класів; вправи на релаксацію та підтримку психічного і фізичного здоров'я. Під час тренінгових вправ відпрацьовуються вміння урахування специфіки інклюзивного підходу до впровадження артпедагогічних технологій в початковій освіті. Відповідно до різних методів артпедагогіки в основній частині тренінгу наявні вправи для інтеграції наукових знань і практичних умінь, навичок у мовній, пізнавальній, зображувальній, музичній, руховій, театралізованій діяльності; оперування різноманітними матеріалами та методиками. Тренінгові вправи залучають вчителів до творчого пошуку методів і засобів більш ефективного навчання, виховання, всебічного розвитку учнів молодшого шкільного віку засобами мистецтва, врахування їх особливих освітніх потреб.

Заключна частина присвячена активізації особистісно професійної рефлексії, усвідомлення перспектив особистісного й професійно-творчого розвитку вчителів початкових класів, підбиття підсумків та отримання зворотного зв'язку.

Зміст навчання, передбачений програмою тренінгу містить окрім знань про концептуальні основи артпедагогіки, структуру артпедагогічних занять, методи артпедагогічного впливу на особистість, отримання специфічних знань і вмінь,

необхідних у роботі з дитиною з особливими освітніми потребами. У тренінговій роботі вивчаються:

- артпедагогічні методи у створенні простору внутрішньоособистісної комунікації та міжособистісної взаємодії дітей з особливими освітніми потребами;
- специфіка врахування особливих освітніх потреб молодших школярів під час застосування артпедагогічних технологій, особливості взаємодії вчителя та асистента вчителя в процесі організації артпедагогічних вправ (на основі аналізу результатів імітаційної гри «Артпедагогічні вправи в інклюзивному класі»);
- особливості організації індивідуальної та групової артпедагогічної роботи з дітьми, що мають порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату, емоційно-вольові порушення, ЗПР, інтелектуальні порушення, розлади аутистичного спектру тощо.

Тренінгова робота дозволяє досягти наступних **очікуваних навчальних результатів:**

а) знання:

- концептуальних основ артпедагогічних технологій;
- основних понять артпедагогіки;
- мети, основних завдань, функцій артпедагогічних технологій;
- завдань артпедагогічного супроводу молодших школярів, в умовах інклюзивної освіти зокрема;
- методів артпедагогіки й арт-терапії;
- структури, етапів заняття на основі артпедагогічних технологій;
- сутності і структури педагогічної майстерності, зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки, специфіки артпедагогічного підходу до її розвитку;
- сутності соціальної компетентності як сфери впливу артпедагогічних технологій в освіті;
- методів і засобів артпедагогічного впливу, що поліпшують соціальну адаптацію та формування соціальної компетентності молодшого школяра;
- значення артпедагогічних технологій у формуванні простору внутрішньо особистісної комунікації та міжособистісної взаємодії;
- специфіки організації артпедагогічних вправ в інклюзивному класі;
- впливу артпедагогічних технологій на збереження здоров'я молодшого школяра у його цілісності;

б) вміння:

- застосовувати артпедагогічні методи відповідно до вікових особливостей молодших школярів, особливих освітніх потреб дитини та освітніх завдань;
- підбирати артпедагогічні методи відповідно до етапів заняття на основі артпедагогічних технологій;
- застосовувати артпедагогічні технології як спосіб самодослідження та саморозвитку вчителя, вивчення дитини;

- застосовувати артпедагогічні методи відповідно до специфіки розвитку соціальної компетентності, особливих освітніх потреб молодших школярів та завдань збереження їх здоров'я ;

в) цінності та ставлення:

- ціннісне ставлення до творчості особистості, самопізнання та саморозвитку;

- цінність мистецтва, краси, національної та світової культури;

- цінність комфортного самопочуття особистості молодшого школяра;

- цінність рефлексії, саморозуміння, самоактуалізації, емпатії, позитивного підкріплення;

- цінність формування позитивного Образу-Я, самоповаги, самооцінки молодшого школяра.

- ціннісне ставлення до професійно-творчого розвитку, самодослідження, розвитку педагогічної майстерності, зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки;

- цінність розвитку соціальної компетентності молодшого школяра;

- цінність збереження здоров'я дитини;

- цінність недискримінаційного підходу в освіті;

- цінність рівного доступу дітей до якісної освіти, незалежно від стану здоров'я та наявності особливих освітніх потреб.

Специфікою організації тренінгової роботи є використання артпедагогічних вправ мовленнєвого, зображувального, музичного, рухового, театралізованого спрямування у фазах знайомства, розігрівання, лабіалізації, навчання та завершальній фазі тренінгу. Необхідною є також активізація різних чуттєвих сфер людини (зорової, слухової, нюхової, тактильної, кінетичної) та активізація аудіальних, візуальних, тактильних, кінестетичних, інтегрованих образів. Необхідною є свобода вибору темпу, виду, змісту діяльності та матеріалів. Під час тренінгу заборонені критичні оцінки, судження. Учасники тренінгу можуть відмовитися від обговорення, деяких видів діяльності. У структурі артпедагогічних вправ має бути невербальна (неструктурована, творча) і вербальна складові, присвячені креативній та рефлексивній, інтерпретаційній діяльності.

Отже, у системі післядипломної освіти є потенційні можливості для підготовки вчителів початкових класів до реалізації артпедагогічних технологій в практиці навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами, що дозволяє втілити концептуальні ідеї інклюзивної освіти, Нової української початкової школи.

Проблема підготовки вчителів початкових класів до реалізації артпедагогічних технологій у навчанні, вихованні та розвитку дитини з особливими освітніми потребами є актуальною та потребує свого вирішення в системі післядипломної педагогічної освіти. Перспективи реалізації проблеми полягають в збагаченні змісту курсової підготовки вчителів початкових класів, упровадженні артпедагогічних методів та артпедагогічної структури заняття в

післядипломному освітньому процесі та розробці й запровадженні тематичних тренінгів, семінарів і творчих груп. Це дозволить вчителям опанувати можливостями артпедагогічних технологій у створенні комфортного освітньо-розвивального середовища; діагностуванні індивідуальних особливостей, потреб учнів; сприянні цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей з особливими освітніми потребами в процесі мистецької діяльності; усвідомленні ними громадянськості, власної гідності; тренуванні навичок ефективної командної роботи; формуванні здатності розуміти твори мистецтва, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва; усвідомленні власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших. У процесі опанування артпедагогічними технологіями вчителі підвищують власну психологічно-фасилітативну компетентність, а саме вміння підтримувати фізичне, психічне і моральне здоров'я дитини, розвивати емоційно-почуттєву сферу, креативність, формувати позитивну "Я-концепцію", забезпечувати соціокультурну адаптацію, гармонізувати особистісний розвиток, молодших школярів засобами артпедагогіки; здатність сприяти творчому становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації за допомогою мистецтва.

Духовний аспект

Згідно з гуманістичними принципами було розроблено тренінг розвитку духовного потенціалу вчителя. Концептуальна основа тренінгу базується на провідній ідеї про те, що духовний потенціал вчителя у післядипломному педагогічному процесі розвивається шляхом поглиблення розуміння суб'єктом власної духовної сутності та способів її самоактуалізації у професійному та особистісному житті в умовах духовної взаємодії.

Ідеями, які складають концептуальну основу тренінгу, є:

- ідея гуманізації (сходження до особистості, до людини як найвищої цінності);
- ідея креативності (забезпечення умов психологічної безпеки й свободи для творчості, прийняття безумовної цінності індивіда, відмова від зовнішньої оцінки, емпатійне розуміння);
- ідея інтегративності (поєднання всіх видів і форм організації діяльності, які дозволяють збагачувати морально-естетичну сферу педагога);
- ідея рефлексивності (розвиток осмислення і подолання проблемних ситуацій, здатності набувати нові смисли й цінності, адаптуватися в незвичних міжособистісних системах стосунків, ставити й вирішувати неординарні професійно-педагогічні та духовно-практичні завдання);
- актуалізація цінностей і смислів особистості шляхом художнього сприйняття, індивідуальної та спільної творчості, колективної роботи зі створеними образами, арт-педагогічних ігор;

- усвідомлення морально-етичних, естетичних, комунікативно-рефлексивних основ особистості в процесі діалогу;
- сприяння соціокультурній адаптації шляхом розвитку вмінь духовної взаємодії;
- трансформація досвіду, сконцентрованого в мистецтві шляхом його візуально-образної реконструкції в індивідуально-особистісній смисловій утворення, які збагачують життєвий досвід особистості.

Актуалізація абсолютних цінностей та їх реалізація в індивідуальній чи сумісній творчій діяльності дозволяє створити умови для здійснення ціннісного вибору та створення стосунків з оточенням.

В основу тренінгової роботи покладено принципи педагогічних арт-технологій, а саме:

- принцип емоційно-ціннісної спрямованості художньо-продуктивної активності суб'єкта;
- принцип опори на суб'єктивну діяльність, що передбачає організацію предметно-практичної, особистісно значущої діяльності в певному соціальному контексті, на емоційно-позитивному фоні;
- принцип надситуативної активності (створення експериментальних ситуацій, в яких засвоюються нові цінності, емоції, поведінка, новий досвід);
- принцип опори на педагогічну субкультуру;
- принцип цілісності всіх організаційних форм і змісту виховання на всіх рівнях;
- принцип інтегративності впливу (педагогічних можливостей різних видів мистецтва);
- принцип полюсності впливу (контакт зі світом цінностей та антицінностей);
- принцип повторності;
- принцип гуманізації.

Зміст тренінгу розроблено на основі розуміння сутності духовного потенціалу вчителя як інтегрального утворення, що в унікальній та неповторній комбінації поєднує можливе й дійсне, свідоме й несвідоме, суще й належне; взаємопов'язує здібності й здатності особистості до прийняття, переживання й творчого втілення у всіх сферах життєдіяльності базових загальнолюдських цінностей та індивідуальних ціннісних новоутворень. Духовний потенціал – особлива, здатна до саморозвитку система відновлюваних внутрішніх ресурсів духу людини, які виявляються в діяльності, що спрямована на творче втілення загальнолюдських потреб, цінностей й ідеалів у художньо-естетичній, інтелектуальній, моральній професійній діяльності, соціально значущих вчинках, самопізнанні й самотворенні. Духовний потенціал особистості є результатом соціального культурного впливу та самобудівництва й моральної творчості, естетичної й катарсичної діяльності, рефлексії, інтуїтивного осягання.

Компоненти духовного потенціалу пронизують всі підструктури особистості, тому розвиток особистості й розвиток духовного потенціалу є взаємопов'язаними процесами, що обумовлюють діяльність, спілкування, творчість й самотворення людини.

Тренінг розвитку духовного потенціалу вчителя враховує специфіку духовного розвитку особистості, яку відображено в наступних ідеях:

- притаманність людині духовного потенціалу як невід'ємної інтегрованої якості особистості;
- взаємозв'язок духовного і професійного розвитку вчителя;
- залежність розвитку духовного потенціалу від соціального оточення, етноментальних особливостей та внутрішньої мотивації вчителя;
- можливість створення духовно збагаченого освітнього середовища;
- необхідність врахування загальних закономірностей розвитку особистості, мотивації, вікових криз, індивідуальних особливостей вчителя під час розвитку його духовного потенціалу;
- можливість самостійного ціннісного вибору вчителем атеїстичної або релігійної основи розвитку власного духовного потенціалу;
- необхідність підготовки педагога до розвитку і реалізації духовного потенціалу у взаємодії з дитиною як ознаки сучасного педагогічного процесу;
- цілісність впливу на особистість, всі її підструктури дозволяє досягти гармонійного розвитку духовного потенціалу вчителя (етичного, естетичного, розумового), подолати его-центрованість, бар'єри духовному розвитку, сприяти вчинково-діяльнісній та особистісно-перетворювальній активності вчителя;
- поетапність процесу духовного розвитку особистості;
- збагачення сутності професіоналізму вчителя духовним змістом;
- розуміння екзистенційної ролі педагога як вчителя життя.

Метою тренінгу є підвищення рівня усвідомлення вчителем духовного потенціалу, його етичної, естетичної та розумової складових та формування вмінь його актуалізації в професійному та особистісному житті.

Серед завдань, які дозволяє досягнути тренінг розвитку духовного потенціалу вчителя, слід відзначити створення умов для:

- самоусвідомлення, самоаналізу духовних можливостей особистості, отримання матеріалу для рефлексії, інтерпретації та діагностичних висновків;
- опрацювання навчального матеріалу з опорою на наявний духовний та душевний досвід педагога, що робить знання, вміння і навички особистісно значущими;
- налагодження стосунків між суб'єктами післядипломного педагогічного процесу, ведення діалогу, продуктивного навчання;
- сприяння збереженню цілісності людської особистості шляхом актуалізації етичної, естетичної, емоційної сфери особистості в процесі навчання;

- сприяння самопізнанню, самовизначенню, самореалізації через залучення до плодів творчості всього людства в різних його іпостасях через власну творчість.

Зміст роботи з педагогами поділяється на такі блоки: 1) діагностичний, що дозволяє вивчити особливості духовного розвитку особистості; 2) стимуляційний, який сприяє розвитку мотивації духовного розвитку, саморозвитку педагога; 3) творчий, на якому відбувається засвоєння цінностей в індивідуальній та сумісній творчій діяльності; 4) корекційний, що корегує прояви суб'єкта, які перешкоджають розвитку духовного потенціалу педагога; 5) рефлексивний, що передбачає усвідомлення результатів.

Спираючись на означені концептуальні ідеї, принципи, тренінг розвитку духовного потенціалу вчителя складається з 10 занять, розрахованих на 22 аудиторні години, темами яких є:

1. Знайомство. Усвідомлення власного духовного потенціалу.
2. Мрія. Формування духовного ідеалу професійного зростання.

Розвиток потреби у духовному саморозвитку, визначення перспективи розвитку духовного потенціалу.

3. Любов. Спокій (умиротворення). Радість.
4. Віра. Довіра.
5. Єдність. Духовна взаємодія. Вдячність.
6. Позитивна увага. Світла думка.
7. Творчість. Краса.
8. Самовіддача. Духовний самовияв.
9. Духовне вирішення проблем.
10. Духовне здоров'я. Духовна цілісність.

Заняття містять діагностичні вправи, серед яких значне місце надається арт-педагогічним (пантоміми, твори-казки, малюнки, драматизації, обговорення висловів думок великих людей). Пильна увага приділяється круговим бесідам, які дозволяють здійснювати рефлексію, вправам на самоаналіз, формування саногенного мислення. Елементом занять є аналіз виконання домашнього завдання, пов'язаного з написанням творів, самоаналізів, веденням щоденника, практичним втіленням в життя здійснених рішень.

Тренінг розвитку духовного потенціалу вчителя апробовано в навчально-виховному процесі Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, отримано позитивні результати, що підтверджують діагностичні дані (за діагностичною методикою Е.О.Помиткіна).

Духовне становлення людини обумовлено її інтерактивною природою, є діалогічним, відбувається шляхом духовної взаємодії, яка активізується в тренінговій роботі. Тренінг розвитку духовного потенціалу дозволяє організувати процес духовної взаємодії, в якій поєднується особистісне й діяльнісне, відбуваються глибинні зміни у свідомості її суб'єктів, пов'язані циклічною залежністю, які виявляються в духовній активності та духовному єднанні. В

процесі тренінгу створюються необхідні передумови для духовного самовияву педагога в спілкуванні з дитиною, якими є активізація потреби в спілкуванні на духовному рівні, тренування комунікативних вмінь щодо побудови духовних стосунків, проблематизація спілкування та подолання комунікативних бар'єрів педагога.

Від особливостей спілкування й мовлення залежить глибина самовияву духовного потенціалу вчителя. Тренінгові вправи дозволяють формувати такі складові вмінь духовного спілкування: конгруентність, розуміння іншої людини, вміння поставити себе на місце партнера, уподібнитися йому через емоційний відгук (емпатію) завдяки стійкому позитивному відношенню до нього.

Отже, тренінг є ефективним методом розвитку духовного потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти.

Професійно-творчий аспект

Науковою базою розробки тренінгу професійно-творчого розвитку вчителя є концептуальні ідеї дослідників шляхів удосконалення післядипломної педагогічної освіти, розвитку творчого потенціалу та професійного розвитку вчителя. Проведений нами пошук шляхів професійно-творчого розвитку вчителя має науковим підґрунтям філософські, психологічні й педагогічні праці в галузі творчості (В. Моляко, Я. Пономаренко, В. Рибалки та ін.), формування творчих здібностей (О. Киричук, В. Сухомлинського та ін.), педагогічної майстерності й творчості вчителя (І. Зязюна, Т. Сущенко, С. Сисоєвої, Н. Тарасевич та ін.), різноманітні аспекти удосконалення умов професійного і творчого розвитку особистості вчителя в умовах післядипломної освіти (М. Кириченко, В. Олійник, О. Отич, В. Семиченко та ін.). Ми спираємось на концептуальні основи організації післядипломної підготовки вчителя, які відображено у працях Л. Даниленко, Л. Пуховської, В. Пуцова та ін.

Зміст тренінгу професійно-творчого розвитку базується на результатах досліджень творчого мислення С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, К. Ушинського, та ін.

Наукову основу запропонованих тренінгових вправ становлять теорія ігор, технології прийняття раціональних рішень, винахідництва, які розроблено такими вченими, як: Р. Акофф, Г. Альтшуллер, Й. Гейзінг, У. Едвардс, Ф. Емері, Р. Кіні, Дж. Клір, Р. Льюїс, О. Моргенштерн, Дж. Нейман, Х. Райф, Х. Таха та ін.

Тема, зміст, мета і завдання тренінгу підпорядковані орієнтирам, визначеним в державних документах про освіту: Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти (2019), Концепції НУШ, Національній доктрині розвитку освіти (II ч., п.2, п.3, IV ч. п.11,12), Порядку підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Відповідно до «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників», тренінг спрямований на підвищення професійної компетентності вчителів початкових класів (п.15, абз.7).

Враховуючи Концепцію НУШ, тренінг дозволяє розвинути мотивацію професійного самовдосконалення вчителя початкових класів, його творчу спрямованість і креативність.

Провідна педагогічна ідея тренінгу: професійно-творчий розвиток учителя в умовах післядипломної освіти активізується в процесі тренінгової роботи, яка передбачає поетапне сходження особистості від самоаналізу та розвитку творчої спрямованості до готовності до стійкої творчої професійної діяльності. В тренінговій роботі поєднуються завдання розкриття творчих потенціалів учителя та розвитку його вмінь організовувати педагогічний процес, який сприяє становленню творчої особистості учня. Опанування сутністю ідей педагогіки творчості відбувається в процесі творчої групової діяльності, вирішення актуальних завдань шкільної практики.

Мета тренінгу полягає у створенні та апробуванні навчально-методичного забезпечення професійно-творчого розвитку вчителів на основі інноваційних технологій, тренінгових методів стимулювання креативності в післядипломному освітньому процесі.

Основні завдання:

- зробити аналіз шляхів професійно-творчого розвитку вчителів у вітчизняній та зарубіжній педагогіці,
- визначити мету й завдання, теоретичні та технологічні основи професійно-творчого розвитку вчителя;
- розробити навчально-методичне забезпечення тренінгу професійно-творчого розвитку вчителя, що дозволяє активізувати особистісно професійну рефлексію; сприяти самоактуалізації та самореалізації професійного, духовного і творчого потенціалів учителя; формувати вміння вчителів застосовувати методи творчого розвитку, техніки креативності, інноваційні педагогічні технології в освітньому процесі ЗЗСО; інтегрувати наукові знання й практичні вміння, навички вчителів у мовній, пізнавальній, зображувальній, музичній, руховій, театралізованій діяльності;
- апробувати навчально-методичне забезпечення тренінгу професійно-творчого розвитку вчителя та узагальнити досвід залучення вчителів до творчого пошуку методів і засобів більш ефективного навчання, виховання, всебічного розвитку учнів та власного творчого саморозвитку у післядипломному педагогічному процесі.

Технологія реалізації інноваційної розробки передбачає організацію роботи тренінгу як послідовності трьох етапів: вступного, основного та заключного.

На вступному етапі відбувається об'єднання й активізація учасників, створення атмосфери довіри й прийняття; формулювання правил роботи групи, учасникам надається можливість визначити й вербалізувати

особистісно-професійні цілі роботи в групі, актуалізувати наявні знання в галузі акмеології, професійно-творчого розвитку особистості; проаналізувати власний творчий потенціал.

На основному етапі тренінгу виокремлено теоретичний та практичний блоки, які спрямовують тренінгову роботу на оволодіння науковими основами та педагогічними технологіями професійно-творчого розвитку. Теоретичний блок розкриває акмеологічні основи, стадії професійного розвитку, його чинники, концептуальні засади творчого розвитку особистості, її креативності, обдарованості. Практичний блок містить тренінгові вправи, які дозволяють усвідомити мету й завдання, специфіку професійно-творчого розвитку. Передбачено вправи на формування вмінь організації саморозвитку професійно значущих особистісних, творчих якостей вчителя на основі інноваційних педагогічних технологій, усвідомленого вибору методів і форм професійно-творчого саморозвитку; вправи на створення творчого настрою, надихання, релаксації, підтримку психічного, емоційного, інтелектуального здоров'я. Відповідно до акмеологічних ідей в основній частині тренінгу наявні вправи для інтеграції наукових знань і практичних умінь, навичок у мовній, пізнавальній, мистецькій діяльності; оперування різноманітними матеріалами та методиками. Тренінгові вправи залучають вчителів до творчого пошуку методів і засобів більш ефективного саморозвитку педагогів, навчання, виховання, всебічного розвитку учнів.

Заключний етап присвячений активізації особистісно професійної рефлексії, усвідомлення перспектив професійно-творчого розвитку вчителів, підбиття підсумків та отримання зворотного зв'язку.

Особливості організації проведення тренінгу

Особливостями організації тренінгової роботи є використання вправ креативного мовленнєвого, зображувального, музичного, рухового, театралізованого спрямування у фазах знайомства, розігрівання, лабілізації, навчання та завершальній фазі тренінгу. Необхідною є також активізація різних чуттєвих сфер людини, аудіальних, візуальних, тактильних, кінестетичних, інтегрованих образів. Передбачено свободу вибору темпу, виду, змісту діяльності та матеріалів. Під час тренінгу заборонені критичні оцінки, судження. Учасники тренінгу можуть відмовитися від обговорення, деяких видів діяльності. У структурі тренінгових вправ передбачена невербальна (неструктурована, творча) і вербальна складові, присвячені креативній та рефлексивній, інтерпретаційній діяльності.

Форми та методи організації освітньої діяльності:

- інтерактивна лекція;
- практичні заняття (робота в загальному колі, в малих групах, двійках, трійках, групах обговорення, індивідуальна робота, обмін досвідом, самоаналіз, виконання й захист групових проєктів, артпедагогічні вправи, колективні презентації, «мозковий штурм» тощо);

- рефлексія, самодіагностування.

Матеріально-технічне забезпечення тренінгу

Для організації креативної діяльності необхідними є кольорові олівці, фломастери, фарби (акварельні, гуаш), пластилін, папір, ножиці, стаканчики для води, пензлики, кольорова крейда, серветки, картон, кольоровий папір, журнали, газети, леги. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, електронних засобів навчання передбачає наявність ноутбуку, мультимедійного проектора, екрана, фліп-чарта.

Форма підсумкового контролю: захист групових творчих проєктів.

Змістова складова технології. Тренінг складається з трьох навчальних модулів:

Модуль 1. Професійно-творчий розвиток учителя початкових класів:

сутність, напрями.

Тема 1. Вступ до тренінгу. Знайомство. Правила роботи в групі. Групові та особисті цілі роботи. Проблема професійно-творчого розвитку вчителя початкових класів.

Зміст навчання. Самопрезентація учасників групи, їх очікувань. Визначення правил роботи в групі. Формулювання особистих та професійних цілей роботи в групі, визначення групових цілей. Самоаналіз рівня знайомства з проблемою професійно-творчого розвитку вчителя початкової школи. Рефлексивні вправи, вправи на знайомство учасників, об'єднання групи та активізацію групової роботи.

Тема 2. Акмеологічний підхід до професійно-творчого розвитку.

Зміст навчання. Сутність акмеологічного підходу до професійно-творчого розвитку вчителя. Взаємодія індивідуального (природного), особистісного і діяльнісного (як суб'єкта діяльності) у розвитку професіонала. Особистісні характеристики, що сприяють акмеологічному розвитку. Стадії акмеологічного розвитку. Класифікації стадій, фаз професійного розвитку. Акмеологічні умови та акмеологічні чинники як базові акмеологічні категорії. Особистісні ресурси професійно-творчого розвитку вчителя. Потенціали особистості як основа професійно-творчого розвитку.

Очікувані навчальні результати модуля:

- знання:
 - о сутності акмеологічного підходу до професійно-творчого розвитку вчителя;
 - о особистісних характеристик, що сприяють акмеологічному розвитку;
 - о стадій акмеологічного розвитку, фаз професійного розвитку;
 - о різновидів потенціалів особистості, що покладені в основу професійно-творчого розвитку;
- вміння:
 - о аналізувати стан та перспективи професійно-творчого розвитку;

- о характеризувати стадії, фази професійного, акмеологічного розвитку;
 - о визначати мету професійно-творчого розвитку;
 - о усвідомлювати особистісні ресурси професійно-творчого розвитку;
- цінності та ставлення
 - о ціннісне ставлення до творчості особистості, самопізнання та саморозвитку;
 - о цінність рефлексії, саморозуміння, самоактуалізації, емпатії, позитивного підкріплення;
 - о цінність формування позитивного образу-Я, самоповаги, самооцінки молодшого школяра.

Модуль 2. Саморозвиток професійного, творчого й духовного потенціалів учителя початкових класів у їх єдності як основа професійно-творчого розвитку.

Тема 1. Професійний розвиток і саморозвиток учителя початкових класів: стан, мета, форми, методи.

Зміст навчання. Самоаналіз стану професійного, творчого, духовного розвитку особистості. Особистість у професії: самоаналіз. Цілепокладання як основа професійно-творчого розвитку. Успіхи та утруднення в професійно-творчому розвитку, їх особистісні чинники.

Тема 2. Розвиток творчого мислення й креативності педагога: інноваційні педагогічні технології.

Зміст навчання. Творче мислення й креативність як складові творчого потенціалу педагога. Методи психологічної активізації творчого мислення. Методи, які систематизують і активізують перебирання варіантів. Методи цілеспрямованого вирішення творчих завдань. Неалгоритмічні методи інноваційної творчості (мозковий штурм, синектика, метод фокальних об'єктів, морфологічний аналіз). Артпедагогічні технології розвитку творчого потенціалу педагога. Сторітелінг у початковій школі.

Тема 3. Духовний потенціал як основа професійно-творчого розвитку педагога.

Зміст навчання. Здатність до духовного саморозвитку: сутність, діагностика. Можливості духовного самопрояву вчителя в освітній діяльності. Визначення кола проблем духовного здоров'я вчителя та молодшого школяра. Творчий продукт як проєкція стану духовного здоров'я людини. Психодіагностичні артпедагогічні вправи для самодослідження та саморозвитку педагогів.

Очікувані навчальні результати модуля:

- знання:
 - о способів самоаналізу стану розвитку професійного, творчого, духовного потенціалів педагога;

- о сутності цілепокладання професійно-творчого розвитку, його чинників;
 - о методів і засобів розвитку творчого потенціалу особистості;
 - о значення артпедагогічних технологій у професійно-творчому розвитку вчителя;
 - о впливу артпедагогічних технологій та технологій розвитку творчої особистості на професійний, творчий, духовний потенціали особистості.
- вміння:
 - о застосовувати методи самодослідження та професійно-творчого розвитку;
 - о застосовувати методи активізації творчого мислення, артпедагогічні методи відповідно до специфіки розвитку професійного, творчого, духовного потенціалів особистості педагога;
- цінності та ставлення
 - о ціннісне ставлення до професійно-творчого розвитку, самодослідження, розвитку педагогічної майстерності, зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки;
 - о цінність розвитку творчого, духовного потенціалу молодшого школяра;
 - о цінність креативності, інноваційності мислення.

Модуль 3. Контрольно-діагностичний.

Зміст навчання. Анкетування «Очікування» на початку тренінгу. Рефлексія з презентацією «Особисті надбання на цьому тренінгу». Презентування надбань педагогів.

Критерії оцінювання роботи вчителів (групових проєктів): актуальність та новизна, грамотність формулювання проблеми, мети, завдань, відповідність науковим засадам, креативність змісту та подання результатів роботи (максимально 60 балів).

Умови отримання сертифікату: не менше 60 балів за презентацію проєктів.

Отже, тренінг професійно-творчого розвитку вчителів є самостійною розробкою, яка може бути рекомендована до впровадження в умовах післядипломної педагогічної освіти в роботі з вчителями початкових класів.

Тренінгова підготовка до наскрізного виховання

Необхідність ґрунтовного розроблення проблеми підготовки вчителів початкових класів до наскрізного виховання у новій українській школі зумовлена низкою суперечностей, які проявляються між:

- потребою суспільства у вчителях початкових класів з високим рівнем підготовки до наскрізного виховання в новій українській школі та недостатньою практичною розробленістю цієї проблеми в умовах післядипломної педагогічної освіти;

- об'єктивно високим потенціалом тренінгової роботи в післядипломному освітньому процесі та практично низьким рівнем її використання у підготовці вчителів початкових класів до наскрізного виховання у новій українській школі;

- необхідністю підготовки вчителів початкових класів до наскрізного виховання відповідно до запитів сьогодення, вимог концепції нової української школи та відсутністю науково обґрунтованого навчально-методичного забезпечення відповідного тренінгу та педагогічних умов ефективної реалізації цього процесу.

Тому актуальною є проблема підготовки вчителів початкових класів до впровадження наскрізного виховання, організації духовно зорієнтованого освітнього процесу, а тренінгова форма навчальної роботи дозволяє активно опановувати складовими технології діяльності педагога.

Отже, об'єктивна суспільна значущість процесу підготовки вчителів початкових класів до наскрізного виховання в НУШ, визначені суперечності, недостатність теоретичного обґрунтування та практичної реалізації досліджуваних проблем зумовили вибір теми інноваційної розробки: «Тренінг «Духовна зорієнтованість освітнього процесу» як метод підготовки вчителів початкових класів до наскрізного виховання у НУШ».

Теоретична основа тренінгу:

Науковою базою розроблення тренінгу для підготовки вчителів до наскрізного виховання у НУШ є концептуальні ідеї дослідників щодо особливостей удосконалення післядипломної педагогічної освіти, професійного розвитку вчителя, духовної зорієнтованості освіти, нових підходів до виховання у новій українській школі. Проведений нами пошук шляхів підготовки вчителя до наскрізного виховання має науковим підґрунтям філософські, психологічні й педагогічні праці в галузі педагогічної майстерності й творчості вчителя (І. Зязюн, Т. Сущенко, С. Сисоєва, Н. Тарасевич та ін.), різноманітні аспекти удосконалення умов професійного розвитку особистості вчителя в системі післядипломної освіти (О. Варецька, М. Кириченко, В. Олійник, О. Отич, В. Семиченко та ін.); концептуальні основи організації післядипломної підготовки вчителя (Л. Даниленко, Л. Пуховська, В. Пуцов та ін.). В теоретичну основу розробки покладено концептуальні ідеї сучасного виховання І. Беха, Б. Нагорного,

О. Олексюк, Е. Помиткіна, В. Рибалки, М. Роганової, О. Семашко, Д. Чернилевського, Г. Шевченко, В. Яковенко та ін. Важливими теоретичними основами стали ідеї підготовки вчителя-гуманіста, які висвітлено в дослідженнях сучасних учених, зокрема І. Бежа, М. Боришевського, І. Зязюна, О. Олексюк, Г. Сагач, О. Сухомлинської та ін.

Спираємось на дослідження виховних аспектів освіти, культурологічних засад освітнього процесу, духовно-моральних основ виховання дітей молодшого шкільного віку, які висвітлено в роботах таких дослідників, як С. Бакуліна, Т. Грищенко, Г. Грінченко, В. Киричок, В. Клименко, О. Кононко, Н. Химич, К. Чорна та ін.

Наукову основу запропонованих тренінгових вправ становлять теорія ігор, технології прийняття раціональних рішень, винахідництва, педагогічні технології у неперервній професійній освіті, які розроблено такими вченими, як: Р. Акофф, Г. Альтшуллер, В. Андрущенко, Й. Гейзінг, У. Едвардс, Ф. Емері, І. Зязюн, Р. Кіні, Дж. Клір, В. Кремень, Р. Льюїс, С. Максименко, О. Моргенштерн, Дж. Нейман, Н. Ничкало, Х. Райф, С. Сисоєва, Х. Таха, Я. Цехмістер, О. Чалий та ін.

Тема, зміст, мета і завдання тренінгу підпорядковані орієнтирам, визначеним в державних документах про освіту: Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти (2019), Концепції НУШ, Національній доктрині розвитку освіти (II ч., п.2, п.3, IV ч. п.11,12), Порядку підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників», тренінг спрямований на підвищення професійної компетентності вчителів початкових класів, зокрема мовленнєвої, емоційно-етичної та інклюзивної (п.15, абз.7).

Важливою основою організації тренінгу є концепція інклюзивної освіти, яка стверджує необхідність формування позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, цінностей рівності й гуманізму.

Враховуючи Концепцію НУШ, тренінг дозволяє розвинути мотивацію професійного самовдосконалення вчителя початкових класів, його творчу спрямованість і креативність. Відповідно до ідей концепції, вчитель отримує можливість опанувати специфікою організації виховного процесу в сучасному розумінні у його єдності з навчанням і розвитком особистості, способами орієнтації освітнього процесу «на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)»; плекання української ідентичності, виховування не лише відповідальності за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства [42, С. 19].

Тренінг побудовано на основі особистісно орієнтованих, інтерактивних,

проектних, артпедагогічних технологій, з використанням технологій розвитку критичного мислення, що дозволяють вчителю опанувати специфікою наскрізного виховання для вирішення професійних педагогічних завдань.

Провідна педагогічна тренінгу: підготовка вчителя до опанування сутністю й особливостями наскрізного виховання молодших школярів та організації духовно зорієнтованого освітнього процесу активізується в умовах післядипломної освіти в процесі тренінгової роботи, яка передбачає інтеграцію наукових знань і практичних умінь педагогів для здійснення впливу на духовну сферу школярів в освітньому процесі, активізацію професійного та духовного саморозвитку вчителів початкових класів. У тренінговій роботі поєднуються завдання розкриття духовного потенціалу вчителя та розвитку його вмінь організовувати педагогічний процес, який сприяє становленню духовності особистості учня. Опанування сутністю ідей наскрізного виховання відбувається у творчій груповій діяльності, вирішення актуальних завдань шкільної практики.

Мета тренінгу полягає у створенні та апробуванні навчально-методичного забезпечення підготовки вчителів до впровадження ідей духовної орієнтації освіти та наскрізного виховання на основі інноваційних технологій, тренінгових методів стимулювання креативності та моральної активності в післядипломному освітньому процесі.

Основні завдання:

- опанування концептуальними основами організації наскрізного виховання у Новій українській початковій школі, духовної орієнтації освітнього процесу;
- усвідомлення мети й завдань застосування наскрізного виховання, привласнення духовних цінностей молодшим школярем в освітньому процесі;
- формування вмінь організації освітньої діяльності на основі принципу холізму (єдності навчання, виховання й розвитку), на засадах духовно орієнтованого виховання, усвідомленого вибору методів і форм діяльності молодших школярів та вчителів початкових класів, які сприяють формуванню духовних цінностей та їх ствердженню у вчинках;
- активізація особистісної, ціннісної, професійної рефлексії, духовного й професійно-творчого розвитку вчителів початкових класів;
- інтеграція наукових знань і практичних умінь, навичок учасників тренінгу з метою впливу на духовну сферу школярів в освітньому процесі;
- залучення вчителів до творчого пошуку методів і засобів більш ефективного навчання, виховання, всебічного розвитку учнів молодшого шкільного віку, сприяння їх духовному розвитку й саморозвитку.

Технологія містить концептуальну, змістову та процесуальну складові.

Концептуальна складова технології базується на теоретичних ідеях, сформульованих у фундаментальних працях дослідників післядипломної освіти, діяльнісного, компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів у навчанні

дорослих; теоріях духовно-морального розвитку особистості, ідеї наскрізного виховання у Новій українській школі.

Відповідно до актуальних тенденцій в сучасній науці тренінг побудований на засадах інтеграції діяльнісного підходу з особистісно орієнтованим та компетентнісним.

Беремо за основу ідеї педагогіки розвитку у вищій школі, визначені І. Бехом а саме: конституювання принципів діяльності, розвивального навчання, генетичного сходження у відображенні дійсності, різного за формами моделювання [9, с.6]. Ці ідеї послідовно реалізуються в навчальній програмі тренінгу в умовах післядипломної освіти.

У тренінговому процесі кінцевою метою, відповідно до ідей діяльнісного підходу, є перетворення того, хто навчається, у суб'єкта учіння. Відповідно до ідей компетентнісного підходу тренінг має забезпечити несуперечливу трансформацію суб'єкта учіння у суб'єкта розвиненої суспільної практики, точніше у суб'єкта практичної діяльності як цілеспрямованого перетворення дійсності. Враховуючи специфіку особистісно орієнтованого підходу, тренінг орієнтований на збільшення значення самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення; опертя на власний досвід діяльності та досвід колег; набуття компетентностей з позицій вирішення професійних проблем та завдань. У світлі діяльнісного підходу актуальним є розуміння значущості процесу навчання через продуктивну діяльність.

У своєму розумінні процесу підготовки вчителя в системі післядипломної освіти до реалізації ідей духовної орієнтації освітнього процесу звертаємося до основоположних ідей діяльнісного підходу щодо необхідності одночасного засвоєння знань із засвоєнням способу дій із ними. Тобто, знання стають не метою навчання, а його засобом. Таким чином, в освітній практиці реалізація стратегії діяльнісного підходу в тренінговому процесі передбачає переорієнтацію навчання з традиційного засвоєння і запам'ятовування готових знань на процес їх здобування; залучення здобувачів освіти до різних форм колективної професійно-навчальної творчої діяльності, що підвищує мотивацію суб'єктів пізнання; формує діяльнісну позицію вчителя.

Особливим видом діяльності, який має бути визначальним у післядипломному процесі, є колективне створення способів професійних дій, норм, зразків поведінки вчителя в різноманітних проблемних професійних ситуаціях; проєктування, конструювання, створення освітніх продуктів. Спільна діяльність викладачів і вчителів - здобувачів післядипломної освіти виступає визначальним чинником професійно-творчого, духовного розвитку, підготовки до наскрізного виховання у НУШ.

У результаті застосування діяльнісного підходу в тренінговій роботі відбувається не формування певних навичок професійної діяльності, а розвиток особистості вчителя, здатної вибирати, оцінювати, конструювати ті види діяльності, які відповідають її природі, задовольняють її потреби в саморозвитку, самореалізації.

Спираючись на принцип творчості, в післядипломній педагогічній освіті під час тренінгової роботи забезпечується максимальна орієнтація на творчий початок в освітньому процесі, набуття здобувачами освіти власного досвіду творчої діяльності. Відповідно, особливої актуальності набуває застосування кооперативних, ігрових, проблемних, проєктних технологій в організації навчання вчителів.

У концептуальну основу тренінгу закладено закони педагогіки творчості. Такими є закони: педагогічної розвиваючої взаємодії, фасилітаційного режиму педагогічного впливу, взаємозумовленості розвитку суб'єктів педагогічного процесу, неперервної творчої реалізації та самореалізації особистості.

Центральним поняттям, яке визначає зміст тренінгової роботи є «духовно зорієнтований освітній процес» – поняття, що характеризує освітній процес, інтегруючим чинником якого є розвиток духовності людини, що визначає його мету, цінності, зміст і вибір освітніх та педагогічних технологій. Це цілісний процес створення духовності особистості, що спрямовує всі аспекти освітньої діяльності на формування Я-духовного, духовних цінностей, принципів, вчинків школяра в умовах духовної взаємодії. Духовно зорієнтований освітній процес спрямований на забезпечення повноти духовного життя особистості, поєднує всі механізми освітнього впливу, охоплює навчання, розвиток, виховання й управління освітньою діяльністю. Він об'єднує в єдине ціле всі види діяльності закладу освіти та суб'єктів освітньої діяльності як носіїв духовних цінностей. Результати духовно зорієнтованого освітнього процесу визначаються не лише рівнем навчальних успіхів, але рівнем засвоєння та реалізації у вчинках духовних цінностей.

Системні характеристики духовно зорієнтованого освітнього процесу:

- гуманоцентризм та соціоцентризм педагогічних впливів;
- цілісність освітнього процесу, в якому духовність виступає як інтегруючий фактор, що об'єднує у єдине ціле навчальну, виховну, розвивальну діяльність суб'єктів, формує духовно збагачене освітнє середовище;
- самоактуалізація суб'єктами освітньої діяльності Я-духовного, свідоме позиціонування духовних цінностей та втілення їх у життєдіяльність;
- орієнтація освітнього процесу на розуміння, усвідомлення, створення духовних орієнтирів особистості, радісне переживання цінності духовних проявів буття, творчу реалізацію у вчинках системи духовних цінностей;
- організація духовної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, яка дозволяє реалізовувати духовний потенціал кожної особистості в процесі спілкування.

Форма підсумкового контролю: захист групових творчих проєктів.

Змістова складова технології.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ТРЕНІНГУ

«Духовна зорієнтованість сучасного освітнього процесу»

№№ п/п	Зміст навчального модуля	Кількість годин	
		Аудитор.	Разом

<i>Модуль 1. Концептуальні основи духовної орієнтації освітнього процесу</i>		8	8
1.1.	Вступ до тренінгу. Знайомство. Правила роботи в групі. Групові та особисті цілі роботи. Проблема духовного розвитку особистості в практиці роботи вчителя початкової школи	2	2
1.2.	Концептуальні основи наскрізного виховання і духовної орієнтації освітнього процесу в діяльності вчителя початкових класів	4	4
1.3.	Концепція Я-центрованого духовно розвивального виховання (І.Д.Бех)	2	2
<i>Модуль 2. Педагогічна майстерність учителя початкових класів у впровадженні духовної орієнтації освітнього процесу</i>		6	6
2.1	Педагогічна майстерність упровадження інноваційних виховних технологій у духовно зорієнтований освітній процес	4	4
2.2	Педагогічний інструментарій вчителя початкових класів у наскрізному вихованні	2	2
<i>Модуль 3. Контрольно-діагностичний</i>		2	2
3.1	Анкетування «Очікування» на початку тренінгу»	1	1
3.2	Підведення підсумків тренінгу. Підсумковий контроль. Педагогічна рефлексія.	1	1
РАЗОМ:		16	16

Тренінг складається з трьох навчальних модулів:

Модуль 1. Концептуальні основи духовної орієнтації освітнього процесу

Тема 1. Вступ до тренінгу. Знайомство. Правила роботи в групі. Групові та особисті цілі роботи. Проблема духовного розвитку в практиці роботи вчителя початкової школи

Зміст навчання. Самопрезентація учасників групи, їхніх очікувань.

Визначення правил роботи в групі. Формулювання особистих та професійних цілей роботи в групі, визначення групових цілей. Самоаналіз рівня ознайомлення з проблемою духовного розвитку особистості, наскрізного виховання, організації духовно зорієнтованого освітнього процесу в практиці роботи вчителя початкової школи. Рефлексивні вправи, вправи на знайомство учасників, об'єднання групи та активізацію групової роботи.

Тема 2. Концептуальні основи наскрізного виховання і духовної орієнтації освітнього процесу в діяльності вчителя початкових класів

Зміст навчання. Концептуальні основи наскрізного виховання. Виховання цінностей у Новій українській початковій як наскрізний процес, що охоплює всі моменти учнівського життя на основі цілепокладання й організації виховної взаємодії на засадах спільних цінностей. Гуманізація освітнього процесу і наскрізне виховання. Духовно зорієнтована парадигма в освіті. Принципи духовно орієнтованого виховання. Відмінності педагогіки духовності від релігійної освіти. Сучасні наукові підходи до виховання патріотизму як духовної цінності особистості. Сутність понять «духовність» «духовний розвиток», «Я-духовне», «духовні цінності», «духовно-моральне виховання», «духовний потенціал», «духовно зорієнтований освітній процес». Структура, рівні розвитку духовності. Стадії духовного розвитку особистості, теоретичні засади розвитку духовного потенціалу особистості.

Тема 3. Концепція Я-центрованого духовно розвивального виховання (І. Беха)

Зміст навчання. Пріоритет внутрішніх домінант духовно-морального розвитку особистості як кардинальна відмінність концепції Я-центрованого духовно-розвивального виховання І. Беха. Ціннісно породжувальна функція виховного процесу як основа концепції Я-центрованого духовно розвивального виховання. Опора на закони розвитку людини в онтогенезі, партнерство, творчість. Технологічно невідхильні настанови, методи організації Я-центрованого духовно розвивального виховання. Приписи виховання духовності, національно-патріотичного виховання. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. Відповідальний вчинок як показник духовного розвитку особистості. Групова робота над проектами «Приписи й методи виховання духовності», «Приписи національно-патріотичного виховання», «Вчинок – основа духовного розвитку». Презентація проектів малих груп у загальному колі.

Очікувані навчальні результати модуля:

- *знання:*
 - концептуальних основ наскрізного виховання, сутності духовно зорієнтованої парадигми в освіті, розвитку духовного потенціалу особистості, концепції Я-центрованого духовно розвивального виховання (І. Беха);
 - основних понять педагогіки духовності;

- мети, принципів духовно зорієнтованого виховання;
- сутності сучасних наукових підходів до виховання патріотизму;
- сутності понять «духовність» «духовний розвиток», «Я-духовне», «духовні цінності», «духовно-моральне виховання», «духовний потенціал», «духовно зорієнтований освітній процес»;
- рівнів, стадій духовного розвитку, сутності компонентної моделі сходження зростаючої особистості до духовних цінностей, значення відповідального вчинку, творчості, партнерства в духовно зорієнтованому освітньому процесі;
- методів, приписів виховання духовних цінностей;
- *вміння:*
 - характеризувати концептуальні основи наскрізного виховання, духовно зорієнтованої парадигми в освіті, розвитку духовного потенціалу особистості, концепції Я-центрованого духовно розвивального виховання (І. Беха);
 - оперувати сутністю понять педагогіки духовності, визначати її відмінності від релігійної освіти;
 - характеризувати мету, принципи, сучасні підходи до духовно зорієнтованого виховання;
 - визначати необхідні методи, приписи виховання духовних цінностей.
- *цінності та ставлення*
 - ціннісне ставлення до свободи, творчості, духовності особистості, самопізнання та саморозвитку;
 - цінність мистецтва, краси, національної та світової культури;
 - цінність комфортного самопочуття особистості молодшого школяра, партнерських, гуманних стосунків;
 - цінність рефлексії, саморозуміння, самоактуалізації, емпатії, позитивного підкріплення;
 - цінність формування позитивного образу Я-духовного, самоповаги, гідності, моральної самооцінки молодшого школяра.

Модуль 2. Педагогічна майстерність учителя початкових класів у впровадженні духовної орієнтації освітнього процесу.

Тема 1. Педагогічна майстерність упровадження інноваційних виховних технологій у духовно зорієнтований освітній процес

Зміст навчання. Педагогічна майстерність учителя початкових класів як умова упровадження духовної орієнтації освітнього процесу (мозковий штурм). Духовний потенціал педагога – запорука успіху в упровадженні духовної орієнтації освітнього процесу. Діагностика духовного потенціалу педагога (за Е. Помиткіним). Інноваційна виховна технологія І. Беха. Технологія одухотворення освітнього процесу В. Рибалки, артпедагогічні технології, метод проєктів, технологія розвитку критичного мислення, технологія педагогічної підтримки та педагогічна майстерність їх упровадження у духовно зорієнтований освітній

процес. Створення атмосфери безоціночного, емпатійного, емоційно-чуйного ставлення як специфіка духовної орієнтації освітнього процесу. Груповий проєкт «Аналіз можливостей програми НУШ (за вибором) для наскрізного виховання». Групові проєкти «Педагогічна майстерність упровадження духовної орієнтації освітнього процесу на основі педагогічної технології (за вибором)».

Тема 2. Педагогічний інструментарій вчителя початкових класів у наскрізному вихованні:

Зміст навчання. Педагогічний інструментарій виховних технологій як сукупність форм, методів, прийомів і засобів педагогічної взаємодії суб'єктів виховного процесу. Наскрізне виховання в умовах інклюзивної освіти: специфіка, інструментарій. Методи дослідження моральної самосвідомості, духовного потенціалу молодших школярів. Духовна взаємодія, довільна спонука, загартування вчинком, артпедагогічні методи у виховній роботі вчителя початкових класів. Технології збереження духовного здоров'я молодших школярів. Вибір методів, засобів виховного впливу в процесі наскрізного виховання. Аналіз програми «У поступі до цінностей», створення групових проєктів з вибором ключових компетентностей та методів виховної роботи.

Очікувані навчальні результати модуля:

- *знання:*
 - сутності і структури педагогічної майстерності, зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки;
 - сутності інноваційної виховної технології І. Беґа;
 - сутності технології одухотворення освітнього процесу В. Рибалки;
 - специфіки впровадження артпедагогічних технологій в умовах наскрізного виховання;
 - специфіки впровадження методу проєктів, технології розвитку критичного мислення, технології педагогічної підтримки в практиці роботи вчителя початкових класів;
 - специфіки наскрізного виховання в умовах інклюзивної освіти;
 - методів дослідження моральної самосвідомості, духовного потенціалу молодших школярів;
 - сутності духовної взаємодії, довільної спонуки, загартування вчинком.
- *вміння:*
 - аналізувати можливості програми НУШ для наскрізного виховання;
 - визначати специфіку застосування інноваційних педагогічних технологій в духовно зорієнтованому освітньому процесі;
 - застосовувати інструментарій виховних технологій в духовно зорієнтованому освітньому процесі, в умовах інклюзивної освіти;
 - застосовувати методи дослідження моральної самосвідомості, духовного потенціалу молодших школярів;
 - обирати необхідні методи виховного впливу у процесі наскрізного виховання;

- застосовувати артпедагогічні технології, технологію педагогічної підтримки та технології збереження духовного здоров'я в практиці роботи вчителя початкових класів;
- визначати необхідні методи роботи для розвитку ключових компетентностей та відповідних ним цінностей (на основі аналізу програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей»);
- *цінності та ставлення:*
 - ціннісне ставлення до розвитку духовного потенціалу молодших школярів, збереження їх духовного здоров'я;
 - цінність розвитку педагогічної майстерності як запоруки успіху впровадження духовної орієнтації освітнього процесу;
 - цінність недискримінаційного підходу в освіті;
 - цінність рівного доступу дітей до якісної освіти, незалежно від стану здоров'я та наявності особливих освітніх потреб.

Модуль 3. Контрольно-діагностичний

Зміст підсумкового контролю: Захист проектів «Мої особисті та професійні надбання на тренінгу» в загальному колі.

Умови отримання сертифіката. Учасник тренінгу отримує сертифікат за умови успішного захисту власних досягнень у розвитку педагогічної майстерності для реалізації духовно зорієнтованого освітнього процесу.

Критерії оцінювання: актуальність та новизна, грамотність формулювання проблеми, мети, завдань, відповідність концептуальним засадам, правильність вибору педагогічного інструментарію, креативність (максимально 100 балів).

Умови отримання сертифікату: не менше 60 балів за презентацію моделей.

Процесуальна складова технології

Форми та методи організації освітньої діяльності:

- інтерактивна лекція;
- практичні заняття (майстер-клас, міні-дискусії, робота в загальному колі, в малих групах, двійках, трійках, групах обговорення, індивідуальна робота, обмін досвідом, колективні презентації, інсценування, «мозковий штурм», аналіз ситуаційних вправ, рольова гра, захист проектів) ;
- рефлексія, самодіагностування.

У процесі тренінгових занять передбачено застосування самопрезентації, вправ-руханок, встановлення правил, кругових бесід, артпедагогічних вправ, інтерактивних вправ, які стимулюють критичне мислення («Знаю - Хочу дізнатись - Дізнався», «Незакінчене речення», «Асоціативний куш» тощо), створення та захист міні-проектів, аналіз модельних програм НУШ, самоаналіз, аналіз шкільної практики тощо.

Умовою успіху впровадження тренінгу є організація процесу духовної взаємодії всіх її учасників.

Духовна взаємодія є різновидом міжособистісної взаємодії, це процес, що сприяє духовному взаємному збагаченню, розвитку й самореалізації духовного

потенціалу. Передбачає:

- постійний обмін не тільки внутрішніми структурами, настроями, відчуттями; взаємні духовні переживання один за одного;
- гуманістичне спілкування конгруентних партнерів;
- органічне поєднання прагнень, потреб та інтересів суб'єктів освітнього процесу, які виражаються в діалозі міжособистісних стосунків, у ставленні один до одного з подальшим самовираженням неповторності й самобутності (М.К. Вайновська);
- взаємовплив духовних ідеалів, цінностей, переживань, потреб, інтересів, особистісних смислів;
- сприяння саморозумінню, самобудуванню і самоздійсненню духовних потенціалів кожного з її учасників в умовах обміну діями, спілкування, саморозкриття та спрямованості один на одного;
- самореалізація власного призначення, облагородження себе;
- надихаюче спілкування.

У процесі організації духовної взаємодії в тренінговій роботі тренер має виконувати наступні дії:

- спланувати можливі духовні перетворення у свідомості учасників, прояви духовних здібностей, якостей, потенціалів;
- спроектувати особистісні когнітивні, вольові, емоційно-чуттєві, поведінкові, аксіологічні, духовно-моральні зміни учасників взаємодії;
- передбачити форми обміну ідеями, позиціями, цінностями, почуттями учасників спілкування шляхом реалізації духовно-моральних цінностей особистості, прояву духовного стану;
- поставити актуальні питання з практики навчання й виховання, що актуалізують духовний досвід учасників;
- приготувати для аналізу конкретні ситуації, вирішення яких вимагає самореалізації духовного потенціалу учасника;
- врахувати вікові особливості аудиторії з огляду на закономірності духовного розвитку людини (вікові кризи), домінуючі духовні потреби, мотиви, інтереси, здібності;
- надавати можливість творчого перетворення світу й людини в ході практичних занять;
- створити ситуації духовного вибору учасника;
- звертатися до сенсу людського буття, екзистенціальних проблем учасників;
- спрямовувати дії на стимулювання саморозвиток духовного потенціалу педагога впродовж життя, поєднувати управління розвитком духовного потенціалу особистості з саморозвитком;
- підштовхувати учасників на інтенсивні, усвідомлені духовно-моральні самозміни й самодобудування у відповідності з особистісно-пріоритетними смислами життєдіяльності, що актуалізує процеси спрямованого і продуктивного

саморозвитку;

- надихати, пробуджувати здатність людини створювати саму себе, здійснювати феноменальне призначення власного існування, породжувати духовно-моральне самоперетворення, активізувати процеси ціннісно-раціонального саморозвитку;

- звеличувати особистості учасників духовної взаємодії;

- аналізувати особистісно-пріоритетні смисли життєдіяльності педагога, які актуалізують процеси спрямованого й продуктивного саморозвитку;

- запропонувати учасникам рефлексію власної духовної активності під час заняття.

Упровадження духовної взаємодії на навчальному занятті передбачає:

- забезпечення на занятті духовно-інтелектуальної взаємодії та співтворчості, у результаті якої виникає безліч знахідок, ідей і пропозицій;

- розвиток потягу до новизни, нестандартного погляду на проблеми, на усі сфери життєдіяльності;

- підготовку до перегляду усталених позицій;

- спонукання до переосмислення власних і загальнокультурних запитів; готовність на їх основі до нових пошуків і самовдосконалення;

- спільну концептуальну «доробку» один одного, особливу творчу атмосферу навчального спілкування, уміння доброзичливо сперечатися, слухати, об'єктивно, без побоювання висловлювати будь-яку думку.

Умови здійснення духовної взаємодії:

- встановлення взаємних гуманістичних установок, співучасті, співпереживання, взаємного обміну духовною активністю;

- духовне єднання партнерів;

- вироблення спільного рішення;

- конгруентність суб'єктів освітнього процесу;

- проблемність рівноправного спілкування на ґрунті буттєвих, онтологічних питань, в результаті чого досягається спільність суб'єктів при збереженні неповторної індивідуальності кожного;

- щирий обмін думками, ідеями, позиціями;

- дискусія на засадах взаємоповаги;

- рівнозначність індивідів, що спілкуються,

- двосторонній, взаємний обмін духовною активністю;

- спрямованість один на одного;

- долучення до досвіду і цінностей партнерів;

- взаємна наближеність до смисложиттєвих орієнтирів, ідеалів, вищих цінностей;

- екзистенціальне спрямування, діалогічність, довірливі стосунки;

- інтенсивний зворотній зв'язок на гуманістичних засадах;

- усвідомлення важливості й цінності духовної взаємодії, сумісної діяльності;

- включення в структуру взаємодії духовного досвіду кожного суб'єкта освітнього процесу.

Особливості духовної взаємодії згідно законів педагогіки духовно значущої дії І.Д. Бега

- стимулювання вищих емоційних переживань (моральних, естетичних, інтелектуальних) як спонукальної клітинки морально-духовної свідомості й самосвідомості;

- перетворення емоційних переживань у гуманістичні цінності як надбання особистості;

- розвиток мислення, спрямованого на мотивацію вчинку;

- мотивування навчання кінцевими життєвими цілями, а не пізнавальними інтересами;

- організація оволодіння знаннями в контексті духовної культури;

- піклування про того, хто навчається, а не маніпулювання ним;

- формування вміння вербально оформити те чи інше емоційне переживання;

- формування самосвідомості, громадянськості, поваги, толерантності до культури всіх народів, які населяють Україну;

- проблематизація моральної культури, перетворення історичного морально-етичного досвіду людства на систему відкритих проблем;

- охоплення всіх сфер життєдіяльності особистості;

- орієнтація на найвищі морально-духовні досягнення особистості;

- рівноправне партнерство;

- охорона унікальності й неповторності особистості;

- запобігання проявам бездуховної поведінки;

- послідовність, цілеспрямованість, проєктивність дій викладача.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ

Відповідно до завдань, визначених у Типовій освітній програмі для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти (наказ МОНУ №36 від 15.01.2018 р.), тренінг дозволяє розвивати такі основні індивідуально-особистісні та професійно-діяльнісні якості, необхідні для успішного впровадження наскрізного виховання та духовної орієнтації освітнього процесу у практику роботи вчителя початкових класів та виконання стратегічної мети й завдань реформування початкової освіти, як:

- **професійно-педагогічна компетентність** - обізнаність з концептуальними основами духовної орієнтації освітнього процесу, основними ідеями, принципами, функціями, методами наскрізного виховання, які дозволяють педагогічним працівникам початкової школи створювати ціннісно збагачене освітньо-розвивальне середовище; розуміння процесу духовного розвитку учнів, специфіки цілісного індивідуально-особистісного, духовного становлення дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі; педагогічна рефлексія відповідно

до провідних культурних цінностей, педагогічної етики, мети й завдань початкової освіти;

- **соціально-громадянська компетентність** – усвідомлення громадянськості й власної гідності, тренування навичок ефективної командної роботи, вмінь попереджувати та розв'язувати конфлікти, досягаючи компромісів, застосовуючи духовну взаємодію;

- **загальнокультурна компетентність** – здатність розуміти духовну культуру людства, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття в процесі духовної взаємодії, усвідомлення власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших;

- **мовно-комунікативна компетентність** – вміння вислуховувати, відстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розміркувань та аргументації, розвиненість культури професійного спілкування, здатність досягати педагогічних результатів засобами духовної взаємодії;

- **психологічно-фасилітативна компетентність** – вміння підтримувати фізичне, психічне, моральне, духовне здоров'я дитини, розвивати емоційно-почуттєву, духовну сферу, креативність, формувати позитивну «Я-концепцію», «духовне Я», забезпечувати соціокультурну адаптацію, гармонізувати особистісний, духовний розвиток молодших школярів; здатність сприяти творчому, духовному становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації;

- **підприємницька компетентність** – вміння застосовувати духовну взаємодію для генерування нових ідей та ініціатив;

інформаційно-цифрова компетентність – здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію в галузі духовного розвитку особистості, духовної орієнтації освітнього процесу та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

На початку тренінгу та на заключних заняттях передбачено заповнення таблиці «Самоаналіз рівня ознайомлення з проблематикою тренінгу» (табл.2):

Таблиця2

Самоаналіз рівня ознайомлення з проблематикою тренінгу

№	Що	Знаю	Хочу дізнатись	Дізнався/лася
1.	Зміст поняття «духовний розвиток особистості»			
2.	Концептуальні основи наскрізного виховання			

3.	Сутність духовно зорієнтованої парадигми в освіті			
4.	Етапи розвитку духовного потенціалу особистості			
5.	Концепція Я-центрованого духовно розвивального виховання (І.Беха)			
6.	Основні поняття педагогіки духовності			
7.	Мета, принципи духовно орієнтованого виховання			
8.	Сутність сучасних наукових підходів до виховання патріотизму			
9.	Зміст понять «духовність», «духовний розвиток», «Я-духовне», «духовні цінності», «духовно-моральне виховання», «духовний потенціал», «духовно зорієнтований освітній процес»			
10.	Рівні, стадії духовного розвитку, сутність компонентної моделі сходження зростаючої особистості до духовних цінностей, значення відповідального вчинку, творчості, партнерства в духовно орієнтованому освітньому процесі			
11.	Методи, приписи виховання духовних цінностей			
12.	Сутність і структуру педагогічної майстерності, зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки			
13.	Сутність інноваційної виховної технології І.Беха			
14.	Зміст технології одухотворення			

	освітнього процесу В.В. Рибалки			
15.	Специфіка впровадження артпедагогічних технологій в умовах наскрізного виховання			
16.	Специфіка впровадження методу проєктів, технології розвитку критичного мислення, технології педагогічної підтримки в практиці роботи вчителя початкових класів			
17.	Особливості наскрізного виховання в умовах інклюзивної освіти			
18.	Методи дослідження моральної самосвідомості, духовного потенціалу молодших школярів			
19.	Сутність духовної взаємодії, довільної спонуки, загартування вчинком			

Як показує практика, проблематика тренінгу, знання, вміння, навички, які покладені в його основу, є сферою, яка мало відома педагогам, вони прагнуть опанувати нею (100% відповідей - «Хочу дізнатися»).

Наприкінці тренінгу учасники відмічають, що навчились тому, чого прагнули (95% відповідей - «Дізнався/лася»), подолавши прогалини у власній підготовці до наскрізного виховання в умовах нової української школи.

У *другому модулі* передбачено діагностування рівня розвитку духовного потенціалу педагога (за методикою Е.Помиткіна). За результатами діагностики виявлено не тільки рівні духовного потенціалу (високий - 14%, середній - 80%, недостатній - 6%, низький - 0%), але й сферу цінностей, відповідальності та виявлення духовного потенціалу в різних підструктурах особистості (Рис. 1).

Рис. 1. Рівні розвитку духовного потенціалу педагогів

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГУ ДО МАСОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Тренінг «Духовна зорієнтованість сучасного освітнього процесу» є самостійною розробкою, яка може бути рекомендована до впровадження в умовах післядипломної педагогічної освіти в роботі з вчителями початкових класів.

Особливостями впровадження розробки є організація тренінгової роботи з використанням артпедагогічних вправ, духовної взаємодії у фазах знайомства, розігрівання, лабілізації, навчання та завершальній фазі тренінгу. Необхідною є свобода вибору темпу, виду, змісту діяльності та матеріалів. Під час тренінгу заборонені критичні оцінки, судження. Учасники тренінгу можуть відмовитися від обговорення, деяких видів діяльності. У структурі необхідною є невербальна (неструктурована, творча) і вербальна складові, присвячені креативній та рефлексивній, інтерпретаційній діяльності.

Технологія реалізації інноваційної розробки передбачає організацію роботи тренінгу як послідовності **трьох етапів**: вступного, основного та заключного.

У вступній частині відбувається об'єднання й активізація учасників, створення атмосфери довіри й прийняття; формулювання правил групи, учасникам надається можливість визначити й вербалізувати особистісно-професійні цілі роботи в групі, актуалізувати наявні знання щодо духовного розвитку особистості, формування духовних цінностей молодших школярів, наскрізного виховання, організації духовно зорієнтованого освітнього процесу.

В основній частині тренінгу виокремлено теоретичний та практичний блоки, які забезпечують оволодіння концептуальними основами конструювання, організації, реалізації духовно зорієнтованого освітнього процесу. Теоретичний блок розкриває концепцію Я-центрованого духовно розвивального виховання (І. Бех), сутність наскрізного виховання в Новій українській початковій школі, роль сучасних технологій виховання й навчання в організації духовно зорієнтованого освітнього процесу. Практичний блок містить тренінгові вправи, які дозволяють усвідомити мету й завдання, специфіку застосування сучасних педагогічних технологій, науково обґрунтованих механізмів, методів у наскрізному вихованні. Передбачено вправи на формування вмінь організації освітньої діяльності на основі інтерактивних, артпедагогічних технологій, усвідомленого вибору методів і форм діяльності молодших школярів та вчителів початкових класів; вправи на підтримку духовного здоров'я. Під час тренінгових вправ відпрацьовуються вміння урахувати специфіку інклюзивного підходу в духовно зорієнтованому освітньому процесі в початковій школі. Відповідно до різних педагогічних технологій в основній частині тренінгу наявні вправи для інтеграції наукових знань і практичних умінь, навичок у мовній, пізнавальній, зображувальній, руховій діяльності; оперування різноманітними матеріалами та методиками. Тренінгові вправи залучають вчителів до творчого пошуку методів і засобів більш ефективного наскрізного виховання, духовного розвитку учнів молодшого шкільного віку.

У заключній частині тренінгу передбачені вправи на активізацію особистісно професійної рефлексії, усвідомлення перспектив особистісного й професійно-творчого, духовного розвитку вчителів початкових класів, підбиття підсумків та отримання зворотного зв'язку.

Матеріально-технічне забезпечення тренінгу. Для організації креативної діяльності необхідними є кольорові олівці, фломастери, фарби, пластилін, папір, ножиці, стаканчики для води, пензлики, кольорова крейда, серветки, картон, кольоровий папір, журнали, газети, лего. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, електронних засобів навчання передбачає наявність ноутбуку, мультимедійного проєктора, екрана, фліп-чарта.

Література

1. Бех І. Д. Духовний розвиток особистості у фокусі сучасного виховного процесу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*. Вип. 6 (75). Сєверодонецьк: Видавництво СНУ імені В.Даля, 2016. С 30–52.
2. Бех І. Д. Духовні цінності як надбання особистості. *Рідна школа*. 2012. №1-2. С.9-12.
3. Бех І. Д. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2017. С. 6-20.
4. Бех І. Д. Концепція «Я-центрованого» духовно-розвивального виховання: парадигмальні ознаки. *Методист*. 2016. № 7 (5). С. 64–70.
5. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. / Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
6. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
7. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування. *Рідна школа*. 2016. № 8–9 (1040–1041). С. 8–10.
8. Бех І. Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 1 (74). С. 30–37.
9. Бех І. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. 2009. № 1/2(17/18). С. 5–7.
10. Бех І.Д. Загартування особистості вчинком як освітня мета. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2017 р. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. С. 7–20.*
11. Богуш А. М. Дефініції "духовність" і "моральність" в аспекті національного виховання в Україні . *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : збірник наукових праць*. К., 2000. Кн.1. С.18–23.
12. Бойко А. М. Упровадження педагогічної інноватики в практику виховання: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. 384 с.
13. Бондаревич І. М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива: монографія. Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. 162 с.
14. Вакуленко В. М., Бодик О. П. Організація наскрізного виховання на цінностях народної педагогіки в умовах нової української школи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецк. 2019. №3 (90). С.30-39.

15. Виховання духовності особистості : навчально-методичний посібник / [М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко, О. І. Пенькова та ін.] ; за заг. ред. М. Й. Боришевського. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с
16. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / І. Д. Бех, К. І. Чорна, К. О. Журба, В. А. Киричок, І. М. Шкільна, С. В. Коновець. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.
17. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник. 3-тє вид., доопрац. і доп. К. : Знання, 2008. 566 с.
18. Гавлітіна Т. Наскрізне виховання цінностей в новій українській школі . *Нова педагогічна думка*. Рівно, 2020. №2 (102). С 141-145.
19. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь. 1997. 421 с.
20. Гусаківська С. С. Духовні цінності у формуванні особистості майбутнього вихователя ДНЗ . *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ Проблеми загальної та педагогічної психології*, т. XIII, ч. 4. 2011. – С. 120–126
21. Деркач О. О. Виховний потенціал артпедагогіки як об'єкт науково-педагогічної рефлексії . *Простір арт-терапії: Мистецтво життя: Матеріали XII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* . м. Київ, 27–28 лютого 2015 р. / За наук. Ред. А. П.Чуприкова, Л. А.Найдьоновой, О. А.Бреусенко-Кузнєцова, О. Л. Вознесенської, О. М.Скнар. К.: Золоті ворота, 2015. С. 18–25.
22. Деркач О. О. Реалізація виховного потенціалу арт-педагогіки в умовах навчально-виховного процесу початкової школи . *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 14 "Теорія і методика мистецької освіти". К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 8 (13). С. 155 – 159.
23. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
24. Дудченко В. С. Ненасилля як духовний фактор соціокультурного розвитку людства: соціально-філософський аналіз : монографія . Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. 160 с.
25. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
26. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
27. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Т-во “Знання” України, 2011. 520 с.

- 28.Мукомел С. А. Формування духовних цінностей старшокласників в умовах соціально-виховуючого середовища: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00. Луганськ, 2005. 20 с.
- 29.Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанасва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. ; за заг. ред. Грищенка М.]. 40 с.
- 30.Олексюк О.М. Розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті : монографія . Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 268 с.
- 31.Оліфіра Л.М. Принципи організації навчальних тренінгів через застосування ІКТ в системі післядипломної педагогічної . *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. №6 (14). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em14/emg.html>
- 32.Панок В. Г. До побудови теоретичних засад української практичної психології . *Проблеми розвиваючого навчання*: Матер. I та II Міжнар. Конф. / За ред. академіка С. Д. Максименка. К., 1997. С. 344 – 351.
- 33.Панченко В.О. Організація духовно-морального виховання у дошкільних закладах . *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв. 2014. Вип. 1.45 (106). с.107-111.
- 34.Пачковський Ю.Ф., Бліхар М.П. До проблеми духовних цінностей у соціологічному аспекті. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2017. Вип.11. С. 64-78.
- 35.Педагогіка вищої школи: Підручник. / Д.В.Чернілевський, І.С.Гамрецький, О.А.Зарічанський, І.М.Пшеничнюк. За ред. Д.В.Чернілевського. Вінниця: АМСКП, Глобус-Прес, 2010. 408 с.
- 36.Помиткін Е.О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості : посібник . Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 144 с.
- 37.Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. К. : Наш час, 2007. 280 с.
- 38.Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 . *Директор школи. Шкільний світ*. 2010. № 42. С. 25—28.
- 39.Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10– 22.
- 40.Психологічні закономірності розвитку духовності особистості: монографія / М.Й. Боришевський, О.В. Шевченко, Н.Д. Володарська та ін. За загальною редакцією М.Й. Боришевського. К.: Педагогічна думка, 2011. 200 с.

- 41.Рибалка В.В. Психологічні особливості одухотворення особистості педагогів та учнів і умов їх навчально-виховної діяльності . *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк. 2016. №6 (75). С.171-188.
- 42.Ручинська Н. Технології дистанційного навчання в роботі викладача закладу післядипломної педосвіти. *Післядипломна освіта в Україні*. Київ, 2012. С. 67–69.
- 43.Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
- 44.Семиченко В. А. Актуальні проблеми реформування системи післядипломної освіти в Україні . *Післядипломна освіта в Україні*. № 2. 2002. С 56-60.
- 45.Сорока О. В. Арт-педагогічний супровід молодших школярів . *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. Випуск 22. С.152-155.
- 46.Сорока О. В. Арт-терапія як фактор збагачення творчості вчителя початкової школи . *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. Житомир, 2015. Вип. 64. С. 145 – 151.
- 47.Сорока О.В. Арт-педагогічний супровід молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2011. Вип 22. 152-155.
- 48.Сухомлинський В. О. Квітка сонця: Притчі, казки, оповідання. Харків: ВД “Школа”, 2013. 240 с.
- 49.Сучасні технології освіти дорослих : посіб. / авт. кол. : Л. Б. Лук’янова, О. В. Аніщенко, Л. Є. Сігаєва, С. В. Зінченко, О. В. Баніт, Н. І. Дорошенко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 182 с.
- 50.Тадеуш О. М. Арт-педагогіка як інноваційна технологія особистісно зорієнтованого навчання і виховання : *матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. [“Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”]*, (Кропивницький, 4 жовт. 2017 р.). Кропивницький, 2017. С.35 – 37.
- 51.Хіля А.В. Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями: Методичні матеріали. Частина перша . Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 252 с.
- 52.Хлебнік С. Р. Арт-педагогіка в підготовці соціального гувернера до соціалізації дітей з вадами розвитку . *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2011. № 1 (14). С. 104 – 107.
- 53.Чамоніна Л. Арт-педагогічні технології як засіб формування мовно-літературної компетентності учнів початкової школи. *Наукові записки*

БДПУ . Серія: Педагогічні науки. Вип.3. Бердянськ : БДПУ, 2018. 312 с. С.105-116.

54. Шапаренко Х.А. Духовний розвиток особистості в культурно-освітньому просторі ВНЗ. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк. 2017. №2 (77). С.279-289.
55. Шапран О., Шапран В. Інноваційні технології в педагогіці та психології: їх сутність та різновиди . *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. 12. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2010. С.147-153.
56. Шкіренко О. В. Психологічний зміст духовних цінностей і культури особистості майбутнього професіонала URL: <http://lib.iitta.gov.ua/5995/> (Дата звернення: 02.05.2020)

Методичні рекомендації

**Інноваційні технології
професійно-творчого розвитку вчителя в системі післядипломної
освіти**

***Автор:
Хаустова Олена Валеріївна***

Надруковано з готового оригінал-макета автора.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman Наклад 300 прим.
Підписано до друку 23.06.2023

Видавництво «ПРОФІ-ПРИНТ», Запоріжжя.
2023